

Karkkilan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen käsikirja

*Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä
kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaiseen työhön*

Kasvatus- ja opetuslautakunta 26.3.2024 § 20

Sisällys

1	KÄSIKIRJAN LÄHTÖKOHTA JA TARKOITUS.....	1
1.1	Tärkeitä käsitteitä ja määritelmiä	3
1.2	Keskeinen lainsäädäntö.....	8
1.3	Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmien periaatteet	12
2	TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITTELU.....	14
2.1	Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman sisältö.....	14
2.2	Mihin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa tarvitaan?	14
2.3	Milloin suunnitelma tehdään?	15
2.4	Miten suunnitelma tehdään?.....	15
	1 Suunnittele	16
	2 Selvitä.....	16
	3 Kehitä	16
	4 Arvioi	17
3	KIUSAAMISEN, HÄIRINNÄN, SYRJINNÄN JA VÄKIVALLAN VASTAISEN TYÖN SUUNNITTELU	19
3.1	Miten tunnistaa kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta?	20
3.2	Miten puuttua kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan?.....	22
3.3	Miten ehkäistä kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa?	26
3.4	Miten suunnitelma tehdään?.....	27
4	HYÖDYLLISIÄ LINKKEJÄ JA TOIMINTAMALLEJA.....	29
5	OSALLISTAMINEN JA YHTEISTYÖ	30
5.1	Lasten osallisuus	30
5.2	Huoltajien osallisuus	30
6	SUUNNITELMIEN ARVIOINTI, PÄIVITYS, PEREHDYTYS JA TIEDOTUS	32
7	LOPUKSI.....	32
	LÄHTEET	33
	LIITTEET	35
	Liite 1: Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman mallipohja	35
	Liite 2: Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelman mallipohja	35

1 KÄSIKIRJAN LÄHTÖKOHTA JA TARKOITUS

Suomessa elää lapsia ja nuoria, jotka kokevat joutuneensa perusteettomasti muita huonompaan asemaan. Heidän kokemuksensa ovat todellisia ja heidän tilanteensa on tosi. Kunnilla on tuolloin lakisääteinen velvollisuus toimia. Nämä lapset voivat olla ulkomailla syntyneitä. Heillä voi olla jokin vamma tai sairaus. He voivat asua sijaisperheessä, perhekodissa tai laitoksessa. He voivat olla köyhästä perheestä, sateenkaariperheestä tai kuulua itse seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. He voivat kuulua etniseen vähemmistöön tai heidän kielitaitonsa ei riitä vuorovaikutukseen. Heidän kokemuksensa muita huonommasta asemasta voi liittyä uskontoon, vakaumukseen, omiin tai läheisten mielipiteisiin. Joka tapauksessa näin ei kuulu, eikä saa olla. Lapsi on aina ensisijaisesti yksilö, eikä minkään ryhmän ominaisuuden tai elämäntilanteen edustaja. Kuntien tehtävänä on huolehtia, että kaikki lapset ovat samalla viivalla. Lapsen oikeus syrjimättömyyteen ja yhdenvertaisuuteen tarkoittaa, että jokainen lapsi saa elää omana itsenään ja yhtä arvokkaana kuin muut. (Unicef 2023b.)

Lapsuus on ainutkertainen jakso ihmisen elämässä ja varhaisvuosien pohjalle rakentuu sekä yksilön että koko yhteiskunnan tulevaisuus. Lapset ovat oikeutettuja erityiseen huolenpitoon, tukeen ja suojeluun. Tämä on aikuisten tehtävä ja velvollisuus. (Unicef 2023b.)

Lapsen oikeuksien toteutuminen edellyttää tarkkaa havainnointia ja aktiivista asennetta. Vaikka suurimmalla osalla lapsista oli kaikki hyvin, niin keitä ovat ne, joilla ei ole? Lapsen perustarpeiden tyydyttäminen ei vielä takaa osallisuutta yhteisössä eikä sitä, että lapsi tulisi aidosti kuulluksi. Erilaiset ihmisoikeusloukkaukset jättävät lapsen syvemmän haavan kuin aikuiseen. Kaikki korjaavat toimet tulevat myös yhteiskunnalle kalliimmiksi kuin ennaltaehkäisy. Lapsen oikeuksien toteutumista voidaan edistää kunnissa rakenteilla, käytännöillä, osaamisella, resurssoinnilla ja yksittäisillä hankkeilla. (Unicef 2023b.)

Tämä on Karkkilan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen käsikirja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaiseen työhön. Käsikirja sisältää kaksi, toisiaan tukevaa suunnitelmaosuutta – tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelman. Lisäksi tärkeitä käsitteitä ja määritelmiä sekä keskeistä lainsäädäntöä on käsitelty käsikirjan ensimmäisissä luvuissa.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat perusoikeuksia. Niiden taustalla on sama ajatus: syrjimättömyys ja tasavertaiset mahdollisuudet ihmisen eri ominaisuuksista huolimatta. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen on hyvinvoinnin edistämistä. Se myös linkittyy vahvasti kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaiseen työhön. Kasvatuksen ja koulutuksen järjestäjillä on Suomessa velvollisuus edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, sekä tehdä tavoitteellista ja suunnitelmallista tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyötä.

Tämä käsikirja on velvoittava. Sen tarkoituksena on ohjata tekemään toimipaikkakohtaiset toiminnalliset suunnitelmat varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Nämä päivitetään vuosittain. Toiminnallisella tarkoitetaan, että suunnitelma tehdään yhdessä henkilöstön kanssa lapsia ja huoltajia osallistaen. Osallistamisesta ja yhteistyöstä on kirjoitettu käsikirjaan myös oma lukunsa. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelman pohjat ovat löydettävissä tämän käsikirjan liitteinä.

Vastuu suunnitelmien laatimisesta on varhaiskasvatustyöyksiköiden johtajilla. Karkkilan kaupungin alueella toimiville perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatustoiminnan toimijoille laaditaan toimipaikkakohtaisen suunnitelman sijaan yhteistyössä näiden toimijoiden kanssa yhteiset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat. Käsikirja ohjaa ja osaltaan velvoittaa myös Karkkilassa palvelusetelillä toimivia yksityisiä päiväkotia suunnitelmien tekemiseen. Käsikirja toimii varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen opetussuunnitelmien erillisenä osana.

Tämän käsikirjan tarkoituksena on ohjata toimipaikkojen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tekemisessä. Sen myötä halutaan kannustaa pohtimaan arvoja ja asenteita, jotka vaikuttavat omaan ja työyhteisön toimintaan sekä tunnistamaan ja purkamaan eriarvoistavia käytänteitä. Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvä suunnittelu kytkeytyy muuhun pedagogiseen suunnitteluun ja se tulisi olla jatkuva prosessi. (Opetushallitus 2023b.)

Käsikirjaa on valmisteltu syksystä 2023 ja luonnosta on käsitelty päiväkotien johtajien ja varajohtajien, yksityisten päiväkotien, konsultoitujen varhaiskasvatuksen erityisopettajien kanssa. Lisäksi luonnosta on esitelty päiväkotien henkilöstölle sekä kasvatus- ja opetuslautakunnalle. Käsikirjan valmistelun vastuuhenkilönä on toiminut varhaiskasvatusjohtaja, ja valmisteluapuna on toiminut strategisen kehittämisen yksikön suunnittelija.

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on Suomessa lakisääteinen velvollisuus edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Lapsen oikeus syrjimättömyyteen ja yhdenvertaisuuteen tarkoittaa, että jokainen lapsi saa elää omana itsenään ja yhtä arvokkaana kuin muut.

1.1 Tärkeitä käsitteitä ja määritelmiä

Eriarvoisuus	Eriarvoisuus on tila, jossa ihmisten välillä on epäoikeudenmukaisia tai eettisesti vääriä, vältettävissä olevia eroja.
Erilainen kohtelu	Erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Erilainen kohtelu on oikeutettua siinäkin tapauksessa, että kohtelun oikeuttamisperusteista ei ole säädetty, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Tietyissä tilanteissa erilainen kohtelu, vaikka se perustuisi kiellettyyn syrjintäperusteeseen, voi olla oikeutettua. Erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteista säädetään yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014, 11 §).
Esteettömyys	Esteettömyys tarkoittaa tilaa, jossa rakennettu ympäristö, tuotteet ja palvelut ovat mahdollisimman toimivia, helppokäyttöisiä, helposti saavutettavia. Esteettömyys toteutuu, kun ympäristöstä poistetaan mahdollisimman monet liikkumisen, toimimisen, näkemisen, kuulemisen, ymmärtämisen ja kommunikaation esteet. Perinteisesti esteettömyys on liitetty rakennettuun ympäristöön, mutta viime aikoina käsite on laajentunut kattamaan myös palvelujen, viestinnän ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen esteettömyyttä.
Etuoikeus	Etuoikeuksilla tarkoitetaan etuja tai hyötyjä, joita ihmiset tai ihmisryhmät saavat eri tilanteissa. Etuoikeudet perustuvat vallitseviin normeihin, jotka voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia, kulttuurisesti ja historiallisesti määräytyviä tai lainsäädännöllisiä.
Haavoittuvassa asemassa oleva väestöryhmä	Haavoittuvassa asemassa olevalla väestöryhmällä ei ole oman vaikutusvaltansa ulkopuolella olevien tekijöiden vuoksi samoja mahdollisuuksia kuin muilla väestöryhmillä. Ryhmällä on tästä syystä suurempi riski joutua eriarvoiseen asemaan. Haavoittuvassa asemassa olevaan väestöryhmään kuuluvilla voi olla yksi tai useampia terveyden, toimeentulon, sosiaalisiin suhteisiin tai elinolosuhteisiin liittyviä riskejä, jotka toteutuessaan voivat johtaa yhteiskunnallisesti heikkoon asemaan. Haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä voivat yksittäisessä tilanteessa tai palvelussa olla esimerkiksi lapset, vanhukset, työttömät, maahanmuuttajat, vammaiset henkilöt, pitkäaikaissairaat, mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivät ja romanit.
Henkilökohtainen koskemattomuus	Jokaisella on oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. Nykyisin käytetään usein termiä henkilökohtainen koskemattomuus, joka on sisältöltään laajempi.
Häirintä	Häirintä on yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014, 14 §) kiellettyä syrjintää. Häirintä määritellään käyttäytymiseksi, jolla loukataan henkilön tai ihmisryhmän ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti. Käyttäytymisellä luodaan kiellettyyn syrjintäperusteeseen, kuten esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen, alkuperään tai vammaisuuteen liittyvä halventava, nöyryyttävä, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Häirintä voi olla puhetta, ihmisarvoa loukkaavan materiaalin esillepanoa tai sen tällaisen materiaalin jakamista. Häirintää on, jos ilmapiiri päiväkodissa tai muualla lapsen elinpiirissä on häntä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä.
Kaltoinkohtelu	Kaltoinkohtelu on terminä väkivaltaa rajatumpi. Kaltoinkohtelua käytetään tilanteissa, joissa väkivalta ilmenee vastuu-, luottamus- tai valtasuhteessa heikommassa asemassa olevaa henkilöä kohtaan. (THL 2020, 5.)
Kiusaaminen	Kiusaaminen on haukkumista, ilkeitä puheita, yksin jättämistä tai eristämistä ryhmästä, tönimistä ja lyömistä. Kiusaamisella tarkoitetaan tahallista, toistuvaa ja pitkäkestoista toimintaa. Kiusaaminen on usein ryhmälliö ja siihen liittyy aseman tavoittelua ryhmässä toista alistaen. (Opetushallitus 2023a)

	<p>Kiusaamista kuvataan arjessa usein erillisenä terminä, mutta sitä voidaan käsitellä myös väkivallan muotojen kautta. Kiusaaminen voi olla esimerkiksi henkistä, fyysistä tai seksuaalista. Kiusaaminen käsitteenä voi johtaa myös teon vakavuuden aliarvioimiseen (THL 2020, 3.)</p> <p>Kiusaaminen voi olla rikos, jos se täyttää rikoksen tunnusmerkit. Tällöin voi olla kyseessä pahoinpitely, kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen tai laiton uhkaus.</p>
Kiusaamisteko	<p>Kiusaamistekoja voi olla vaikea tunnistaa ja havaita. Erimielisyydet ja niistä johtuvat riidat eivät ole kiusaamista, ellei niissä ole mukana epäasiallisia tekoja toista kohtaan tai toiselle haitallista tai vahingoittavaa vallankäyttöä. On tärkeää huomata, että yksikin teko voi olla toiselle vahingollinen ja aiheuttaa pelkoa kiusatuksi tulemisesta. Tästä syystä jokaiseen kiusaamistekoon on puututtava välittömästi. (OPH 2023a.)</p>
Kohtuulliset mukautukset	<p>Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden ja palvelujen tarjoajan on tehtävä kohtuullisia mukautuksia vammaiselle henkilölle. Mukautuksilla turvataan vammaisen ihmisen yhdenvertaisuutta yksittäisissä tilanteissa. Kohtuullisten mukautusten epääminen on syrjintää. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 15 §.)</p>
Laiminlyönti	<p>Väkivaltaa, jossa henkilö tai ryhmä jätetään vaille hoitoa, apua, huolenpitoa tai muuta perustarpeiden tyydyttämistä tilanteissa, joissa hän on näistä riippuvainen.</p>
Normit	<p>Normit ovat yhteiskunnallisia oletuksia ja odotuksia siitä, mitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä, "normaalina" tai ideaalina tietyssä tilanteessa tai asiayhteydessä. Normit voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. Niissä on kyse esimerkiksi siitä, miltä ihmisen tulee näyttää tai miten hänen tulee toimia. Sanaa käytetään kulttuuristen ja sosiaalisten normien lisäksi myös lainsäädäntöön viitattaessa.</p>
Oikeudenmukaisuus	<p>Oikeudenmukaisuus tarkoittaa tilaa, jossa ihmisiä kohdellaan eettisesti ja juridisesti oikein.</p>
Positiivinen erityiskohtelu	<p>Sellainen oikeasuhtainen erillinen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 9 §)</p> <p>Myös tasa-arvolaisissa (609/1986) mahdollistetaan positiivinen erityiskohtelu, jossa vähemmistössä olevan sukupuolen edustajat voidaan tietyn edellytyksin asettaa etusijalle. Tasa-arvolaisissa (9§) tämä on ilmaistu syrjintäkiellon rajauksena: syrjintänä ei pidetä väliaikaisia, suunnitelmaan perustuvia erityistoimia tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseksi ja lain tarkoituksen toteuttamiseksi.</p> <p>Kunta voi harjoittaa positiivista erityiskohtelua, eli toimia, joiden avulla tasoitetaan lähtökohtien eroja. Positiivista erityiskohtelua voidaan lapsen edun nimissä tarjota kaikille lapsille ja nuorille, sillä perusteella, että he ovat aikuisiin nähden haavoittuvammissa asemassa. Positiivista erityiskohtelua voi olla erityistarpeisten tai vähemmistöihin kuuluvien nuorten työllistäminen tai oppilaitosten kiintiö heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville nuorille.</p>
Sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen moninaisuus, sukupuolivähemmistöt	<p>Ihmiset ovat sukupuoli-identiteetiltään ja sukupuolen ilmaisultaan moninaisia, eivätkä kaikki ole sukupuoleltaan yksiselitteisesti naisia tai miehiä. Kysymys on aste-eroista sukupuolen kokemisessa. Sukupuolen kokemus voi olla mies tai nainen tai jotakin siltä väliltä. Osa ei tunnista itseään ollenkaan perinteisessä mies-nainen-jaottelussa. Tästä syystä sanalliset ilmaisut ja luokittelut eivät välttämättä sovi yhteen käytännön elämän kanssa. Yksilötasolla luokittelu viime kädessä perustuu ihmisen omaan käsitykseen sukupuolestaan.</p>
Sukupuolivähemmistö	<p>Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat transihmiset, kuten transsukupuoliset, muunsukupuoliset (transgenderit) ja transvestiitit sekä intersukupuoliset henkilöt. (Tasa-arvovaltuutettu 2023.)</p> <p>Sukupuolivähemmistöt sekoitetaan usein virheellisesti seksuaalivähemmistöihin. Syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella on</p>

	kielletty yhdenvertaisuuslaissa, kun taas syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella on kielletty tasa-arvolaisissa.
Transsukupuoliset	Transsukupuoliset eivät koe kuuluvansa siihen sukupuoleen, johon heidät on syntymän hetkellä määritelty. Tätä sukupuoliristiriitaa voidaan tarvittaessa korjata esimerkiksi hormonihoidolla ja kirurgialla. Aina sukupuolenkorjaushoitoja ei kuitenkaan voida antaa tai niihin ei haluta ryhtyä. (Tasa-arvovaltuutettu 2023.)
Transvestiitit	Transvestiitit ovat ihmisiä, jotka haluavat ilmentää myös persoonassaan olevaa toista sukupuolta. Enemmistö on miehiä, jotka haluavat toisinaan tuoda esiin naiseuttaan pukeutumalla naisiksi ja toimimalla naisen roolissa. (Tasa-arvovaltuutettu 2023.)
Muun sukupuoliset (transgenderit)	Muunsukupuoliset (transgenderit) ovat henkilöitä, jotka elävät mieheyden ja naiseuden rajalla, välillä tai ulkopuolella. Muunsukupuolinen voi kokea olevansa sukupuoleton, sukupuoleltaan määrittelemätön tai omanlaisensa yhdistelmä miehisenä ja naisellisena pidettyjä ominaisuuksia, tyyliä ja persoonallisuuden piirteitä. (Tasa-arvovaltuutettu 2023.)
Intersukupuolisuus	Intersukupuolisuus on synnynnäinen tila, jossa fyysiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen. Liian nuorena, intersukupuolisen lapsen mielipidettä huomioon ottamatta tehty sukupuolen määrittäminen ja korjausleikkaukset voivat loukata lapsen oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen. (Tasa-arvovaltuutettu 2023.)
Syrjintä	Syrjintä on henkilön asettamista eriarvoiseen asemaan muihin nähden yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden ja laissa säädetyn syrjintäperusteen perusteella. Syrjintä voi olla välitöntä, välillistä tai esimerkiksi kohtuullisten mukautusten epäämistä vammaisilta henkilöiltä. Yhdenvertaisuuslaissa kielletään myös häirintä sekä ohje tai käskeytys . Syrjintäkielto pitää sisällään myös niin sanotun olettamaan perustuvan syrjinnän ja läheissyrjinnän . Kiellettyä syrjintää voi siis olla myös henkilön asettaminen muita epäedullisempaan asemaan esimerkiksi siksi, että hänen oletetaan kuuluvan johonkin vähemmistöryhmään tai koska hän on esimerkiksi etniseen vähemmistöön kuuluvan tai vammaisen henkilön läheinen, kuten perheenjäsen, sukulainen tai ystävä. Erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia.
Käskeytys tai ohje syrjiä	Myös ohje tai käskeytys syrjiä on laitonta. Kyseessä on syrjintä, vaikka työntekijä ei olisi vielä noudattanut ohjetta. Myös syrjivän käskeytys tai ohjeen noudattaminen on syrjintää.
Moniperusteinen syrjintä	Moniperusteisesta syrjinnästä on kyse, jos ihminen joutuu syrjityksi samassa tilanteessa useammalla eri syrjintäperusteella tai eri perusteilla eri tilanteissa. Välttämättä yksi tekijä ei edes yksinään selitä syrjinnän olemassaoloa. Voi olla moniperusteista syrjintää, jossa kaksi tai useampi henkilöön liittyvä seikka ainoastaan yhdessä johtavat kiellettyyn syrjintään. Tätä kutsutaan risteäväksi syrjinnäksi .
Välitön eli suora syrjintä	Välitön syrjintä on sitä, kun ihmistä kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta toista on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin samanlaisessa tilanteessa (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 10 §).
Välillinen eli epäsuora syrjintä	Syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 13 §). Välillistä syrjintää on esimerkiksi se, että pyörätuolilla liikkuva lapsi ei pysty käyttämään rakennusta tai pihaa kuten muut lapset.
Tasa-arvo	Tasa-arvolla tarkoitetaan yleisemmin kaikkien sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia sekä vallan ja resurssien tasapuolista jakautumista. Suomessa tasa-arvolaisilla ehkäistään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja

	<p>sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää ja edistetään sukupuolten tasa-arvoa.</p> <p>Tasa-arvolla voidaan myös tarkoittaa tilaa, jossa ihmisten poliittiset ja sosiaaliset oikeudet, mahdollisuudet ja resurssit ovat jakautuneet tasapuolisesti. Tässä oppaassa tasa-arvosta puhuttaessa viitataan sukupuolten väliseen tasa-arvoon.</p>
Vihapuhe	<p>Vihapuhe on viestintää, joka lietsoo vihaa yhtä ihmistä tai ihmisryhmää vastaan. Vihapuhe saattaa olla lainvastaista syrjintää, vaikka se ei välttämättä täytä rikoksen tunnusmerkkejä. Euroopan neuvoston ministerikomitean määritelmän mukaan vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismisiä tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen. Vihapuhe voi kohdistua ihonväriin, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen. Vihapuheen tarkoituksena on useimmiten luoda kuva tiettyyn vähemmistöryhmään kuuluvista ihmisistä epäilyttävinä, epäluotettavina tai alempiarvoisina. Vihapuhe loukkaa usein syvästi toisen henkilön ihmisarvoa.</p>
Väkivalta	<p>WHO:n määritelmässä väkivalta tarkoittaa vallan, kontrollin tai fyysisen voiman tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista siten, että tämä kohdistuu toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään ja että tämä johtaa tai voi johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen, perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen tai kuolemaan. (THL 2020, 3.)</p> <p>WHO:n määritelmässä väkivalta yhdistetään itse tekoon, eikä sen lopputulokseen. Vallan sisällyttäminen määritelmään laajentaa väkivaltaisen teon luonnetta. Tavanomainen väkivallan mieltäminen laajennetaan näin koskemaan tekoja, uhkauksia ja pelottelua, jotka johtuvat valtasuhteesta. Tätä kautta mukaan tulevat myös ilmeisten väkivallan tekojen ohella laiminlyönti ja tekemättä jättäminen. (Kts. myös kaltoinkohtelu.)</p> <p>Väkivalta on moninaista ja siksi sitä käsittelemään tarvitaan erilaisia termejä. Yksi yleinen tapa on kuvata väkivaltaa ilmenemismuodon mukaan. Esimerkiksi fyysinen, henkinen tai seksuaalinen väkivalta. (THL 2020, 3.)</p> <p>Kuritusväkivalta ja kasvatuksellinen väkivalta ovat myös väkivallan muotoja. Minkäänlainen väkivalta ei ole hyväksyttävä osa lasten kasvatusta. (THL 2020, 4.)</p> <p>Väkivallanteoista useimmat ovat Suomen lainsäädännön mukaan rangaistavia tekoja. Väkivallateot täyttävät usein rikoksen tunnusmerkit. Esimerkiksi tönäiseminen, nipistäminen, tukistaminen ja päälle sylkaisu ovat lievän pahoinpitelyn merkkejä. (OPH 2023a.)</p>
Fyysinen väkivalta	<p>Väkivalta, joka ilmenee henkilön ruumiillisen koskemattomuuden tahallisena loukkauksena. Fyysistä väkivaltaa on esimerkiksi tönäiseminen, repiminen, ravistelu, raapiminen, lyöminen, potkiminen, tukistaminen tai kuristaminen.</p>
Henkinen väkivalta	<p>Väkivalta, joka ilmenee henkilön psyykkisen hyvinvoinnin tahallisena vahingoittamisena. Henkistä väkivaltaa on esimerkiksi alistaminen, arvostelu, nimittely, halveksuminen, eristäminen, kontrollointi, tavaroiden hajottaminen tai jollain näistä uhkailu. Myös fyysisellä väkivallalla uhkailu on henkistä väkivaltaa.</p>
Seksuaalinen väkivalta	<p>Seksuaalista väkivaltaa on esimerkiksi pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalisen materiaalin katsomiseen tai seksiin, alle 18-vuotiaan seksuaalinen hyväksikäyttö, alle 16-vuotiaan houkuttelu seksuaalisiin tekoihin, seksuaalipalvelun ostaminen alle 18-vuotiaalta, raiskaus, kunniaväkivalta ja sukuelinten silpominen. Seksuaalinen väkivalta loukkaa henkilön koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta.</p>
Kunniaan liittyvä väkivalta	<p>Kunniaan liittyvä väkivalta on sitä, että perheen tai suvun kunnian suojelemiseksi tai palauttamiseksi käytetään väkivaltaa tai uhkaillaan sillä, jos perheenjäsen ei noudata oman yhteisön seksuaalisen ja sosiaalisen käyttäytymisen sääntöjä. Kunniaan liittyvä väkivalta on usein sukupuolittunutta eli etenkin tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa.</p>
Yhdenvertaisuus	<p>Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan kaikkien ihmisten samanarvoisuutta riippumatta iästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta tai vakaumuksesta,</p>

mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Yhdenvertaisuus on Suomessa perusoikeus.

Tosiasiallinen yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa on sitä, että jokainen lapsi pääsee samalle lähtöviivalle ja saa tarvittaessa tukea myös siitä eteenpäin. Jo lähtöviivalle päästäkseen moni tarvitsee tukea tai esteiden poistamista. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteuttaminen edellyttääkin, että syrjintään perustuvaa eriarvoisuutta pyritään aktiivisesti poistamaan esimerkiksi erilaisilla edistämistoimenpiteillä, mukaan lukien positiivisella erityiskohtelulla.

Tosiasiallinen yhdenvertaisuus edellyttää myös **välilliseen syrjintään** puuttumista. Vaikka kaikkia kohdeltaisiin samalla tavalla, voivat samanlaisen kohtelun vaikutukset olla välillisesti tiettyjä henkilöitä syrjiviä. Kaikkien samanlainen kohtelu ei siis takaa syrjimättömyyttä tai yhdenvertaisuuden toteutumista. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttaminen voi siis edellyttää esimerkiksi **positiivista erityiskohtelua** tai vammaisten henkilöiden kohdalla **kohtuullisten mukautusten** toteuttamista.

HYÖDYLLISIÄ LINKKEJÄ:

[Oikeusministeriön sateenkaarisanansto](#)

[Opetushallituksen sivut](#)

[Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tasa-arvosanansto](#)

[Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhdenvertaisuuden käsitteet](#)

1.2 Keskeinen lainsäädäntö

Suomen perustuslaki (731/1999)	<p>Suomen perustuslain luvussa 2 säädetään perusoikeuksista. Perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia ja jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Suomessa perusoikeuksia ovat myös liikkumisvapaus, yksityiselämän suoja, uskonnon ja omantunnon vapaus, sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus, vaali- ja osallistumisoikeudet, omaisuuden suoja, sivistykselliset oikeudet, oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, oikeus työhön ja elinkeinovapaus, oikeus sosiaaliturvaan, vastuu ympäristöstä sekä oikeusturva. Perusoikeudet koskevat kaikkia ja julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.</p> <p>Perustuslain 6 § mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.</p>
YK:n lapsen oikeuksien sopimus	<p>Tuli Suomessa voimaan laintasoisesti 1991. Erillinen sopimus lapsen oikeuksista nähtiin tarpeelliseksi, koska koettiin, etteivät muut ihmisoikeussopimukset ota riittävästi huomioon lapsen erityisasemaa kehittyvänä, aikuisista riippuvaisena, haavoittuvana sekä erityistä suojelua ja hoivaa tarvitsevana ihmisenä. Sopimukseen kuuluu oikeus terveyteen ja hyvinvointiin, oikeus koulutukseen, leikkiin, lepoon ja vapaa-aikaan, oikeus suojeluun sekä oikeus osallistua omaa elämää koskeviin asioihin. Sopimus määrittää myös toimeenpanoa sekä huoltajien ja viranomaisten vastuuta. (Unicef 2023b.)</p> <p>Ihmisoikeussopimuksena se velvoittaa viranomaisia. Viranomaisten on edistettävä aktiivisesti lasten oikeuksien toteutumista ja suojeltava lapsia oikeuksien loukkaamiselta. Lapsen oikeuksien sopimus on otettu laajasti huomioon Suomen lainsäädännössä, mutta kaikki sopimuksen tavoitteet eivät ole toteutettavissa vain lain keinoin. Kun sopimus viedään osaksi arkea ja lapsen elämään, ovat siinä avainasemassa kunnat. (Unicef 2023b.)</p> <p>Lapsen oikeuksien sopimuksen neljä yleisperiaatetta muodostavat pohjan lasten oikeuksille. Nämä yleisperiaatteet ovat:</p> <ul style="list-style-type: none">• Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus (art. 2) Velvoite taata oikeudet jokaiselle lapselle. Lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiansa ominaisuuksien, sukupuolen, kielen, uskonnon, poliittisten tai muiden mieliteiden, kansallisen, etnisen tai sosiaalisen alkuperän, varallisuuden, vammaisuuden, syntyperän tai muun seikan takia. Syrjinnän kielto edellyttää aktiivisia toimenpiteitä syrjinnän tunnistamiseksi, siihen puuttumiseksi ja yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Syrjimättömyys ei tarkoita samanlaista kohtelua kaikille, vaan erilainen kohtelu on joskus sallittua ja tarpeellista syrjinnän vähentämiseksi (positiivinen erityiskohtelu). Velvoitteeseen sisältyy, että aktiivisesti pyritään tunnistamaan sellaiset haavoittuvassa asemassa olevat lapsiryhmät, joiden oikeuksien tunnistaminen ja toteuttaminen voivat vaatia erityisiä toimenpiteitä.• Lapsen edun ensisijaisuus (art.3) Artikla velvoittaa ensisijaisesti ottamaan huomioon lapsen etu, kun päätös tai toimet koskevat lasta.• Lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen (art. 6)

	<p>Oikeuden elää ja kehittyä tulee toteutua lapsen eri elämänalueilla. Lapsen kehittyminen on laaja ja kokonaisvaltainen käsite, jolla tarkoitetaan lapsen fyysistä, henkistä ja sosiaalista kehitystä.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lasten näkemysten kuuleminen ja huomioon ottaminen (art. 12) Velvoite kattaa lapsen oikeuden esittää vapaasti näkemyksensä ja lapsen oikeuden saada näkemyksensä huomioon otetuksi häntä koskevissa asioissa. Lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksensä ei voida asettaa ikärajoja. Velvoittaa tukemaan systemaattisesti lasten mahdollisuuksia vaikuttaa sekä omaan elämäänsä ja lähiympäristöönsä että yhteiskuntaan laajemminkin. Osallisuudella on välitön yhteys lapsen edun ensisijaisuuteen: lasta/ lapsia on kuultava aina lapsen etua arvioitaessa sekä yksilöpäätöksissä että lapsivaikutusten arvioinneissa. <p>Lapsen oikeuksien turvaaminen myös edistää YK:n Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteita, kuten tasa-arvoa, hyvinvointia, yhteiskuntarauhaa ja luonnontalouden kestävyyttä.</p>
<p>Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)</p>	<p>Lain 5 § velvoittaa viranomaisen edistämään yhdenvertaisuutta. Sen mukaan viranomaisen on arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Viranomaisella on oltava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.</p> <p>Lain 6 a § säättää velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa. Pykälän mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän ja palveluntuottajan on arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava varhaiskasvatuksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.</p> <p>Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja palveluntuottajan on huolehdittava siitä, että varhaiskasvatuksen toimipaikassa on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Suunnitelma on laadittava yhteistyössä henkilöstön kanssa. Velvoite koskee myös julkista hallintotehtävää hoitavaa sellaista yksityistä, jonka palveluksessa on säännöllisesti vähemmän kuin 30 henkilöä.</p> <p>Lapsille ja heidän huoltajilleen on varattava mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä.</p> <p>Edellä 1 ja 2 momentissa säädetyistä poiketen kunta vastaa siitä, että sen alueella toimiville perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatustoiminnan toimijoille laaditaan toimipaikkakohtaisen suunnitelman sijaan yhteistyössä näiden toimijoiden kanssa yhteiset yhdenvertaisuussuunnitelmat.</p> <p>Varhaiskasvatuksen järjestäjän tai palveluntuottajan tai koulutuksen järjestäjän menettelyä on pidettävä syrjintänä, jos varhaiskasvatuksen järjestäjä, palveluntuottaja tai koulutuksen järjestäjä saatuaan tiedon siitä, että lapsi, oppilas tai opiskelija on joutunut toimipaikassa, koulussa tai oppilaitoksessa tai muualla varhaiskasvatuksen järjestäjän, palveluntuottajan tai koulutuksen järjestäjän järjestämässä tilaisuudessa tai toiminnassa 1 momentissa tarkoitettun häirinnän kohteeksi, laiminlyö ryhtyä käytettävissään oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 14 § 3 mom.)</p>
<p>Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (608/1986)</p>	<p>Tasa-arvolaki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän sukupuolen perusteella ja velvoittaa edistämään sukupuolten tasa-arvoa. Laki sisältää myös sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuojan sekä veloitteen syrjinnän ehkäisyyn. Tasa-arvolain 4 § velvoittaa viranomaisen edistämään tasa-arvoa. Viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto-</p>

	<p>ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Lisäksi naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistäminen tulee ottaa huomioon palvelujen saatavuudessa ja tarjonnassa.</p> <p>Tasa-arvolain 5 § säättää tasa-arvon toteuttamisesta koulutuksessa, opetuksessa ja varhaiskasvatuksessa. Pykälän mukaan viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista. Varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla on samat mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja että varhaiskasvatus tukee tämän lain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa, opetuksessa ja varhaiskasvatuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen.</p> <p>Tasa-arvolain 5 b § säättää toimenpiteistä tasa-arvon edistämiseksi varhaiskasvatuksessa. Sen mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjä ja palveluntuottaja vastaavat siitä, että varhaiskasvatuksen toimipaikassa laaditaan vuosittain tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön kanssa. Lapsille on varattava mahdollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen. Tasa-arvosuunnitelma voidaan sisällyttää osaksi muuta toimipaikan suunnitelmaa.</p> <p>Edellä säädetystä poiketen kunta vastaa siitä, että sen alueella toimiville perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatuksen toimijoille laaditaan toimipaikkakohtaisen suunnitelman sijaan yhteistyössä näiden toimijoiden kanssa yhteiset tasa-arvosuunnitelmat.</p> <p>Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) selvitys varhaiskasvatuksen toimipaikan tasa-arvotilanteesta; 2) tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi; 3) arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista. <p>Erityistä huomiota tulee kiinnittää vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, käytettäviin materiaaleihin ja huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.</p> <p>Vuosittaisen tarkastelun sijasta suunnitelma voidaan laatia enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan.</p>
<p>Varhaiskasvatuslaki (540/2018)</p>	<p>Laki säättää lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja tuottamisesta sekä varhaiskasvatuksen tietovarannosta. lakisääteisesti varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on myös antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa.</p>
<p>Perusopetuslaki (628/1998)</p>	<p>Laki säättää oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna annettavasta esiopetuksesta. Perusopetuslain mukaan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana. Opetuksen tavoitteena on myös turvata riittävä yhdenvertaisuus koulutuksessa koko maan alueella.</p>
<p>Lastensuojelulaki (417/2007)</p>	<p>25 § säättää ilmoitusvelvollisuudesta. Sen mukaan muun muassa lasten päivähoidon, lasten päivähoidon palvelujen tuottajan, opetuksen järjestäjän palveluksessa oleva on velvollinen salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan hyvinvointialueelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää</p>

	<p>lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Lisäksi on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko tai henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko.</p>
<p>Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)</p>	<p>Lain 9 § säättää lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisesta ja edistämisestä. Sen mukaan hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.</p> <p>Lain 8 § säättää erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraamisesta ja edistämisestä. Sen mukaan hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistettava epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Erityisestä tuesta vastaavien viranomaisten on välitettävä tietoa asiakkaiden kohtaamista sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin hyvinvointialueen asukkaille ja hyvinvointialueella toimiville yhteisöille. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin.</p>
<p>Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)</p>	<p>Laki velvoittaa kirjaamaan opiskeluhuoltosuunnitelmaan suunnitelman oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä kuvaamaan kuinka suunnitelmaa toteutetaan sekä noudattamista valvotaan.</p>

1.3 Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmien periaatteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjäntäkielto. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdäksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään ja yhteisönsä jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä. Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa edistetään yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lapsia suojataan varhaiskasvatuksessa väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla. Kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014)

Esiopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi yksilönä ja yhteisönsä jäsenenä. Lapsilla on oikeus oppia sekä rakentaa käsitystään itsestään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti.

Lapsilla on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimastaan. Lasten aikaisemmat kokemukset ja taidot ovat osa heidän oppimisen polkuaan. Lasten erilaisuutta sekä erilaisia tapoja toimia ja oppia arvostetaan.

Esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten tasa-arvoisuutta. Siihen sisältyvät muun muassa mielipiteiden ja sukupuolten tasa-arvo. Esiopetus edistää lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia ennako-odotuksia ja rajoituksia. Tasa-arvopyrkimyksiä täydentää laaja-alainen yhdenvertaisuuden periaate.

Esiopetuksen toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on kaikille yhteinen esiopetus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä. Toimintaa kehitetään inklusiiviseen ja kulttuurista monimuotoisuutta tukevaan suuntaan. Esiopetuksen toiminnassa näkyvät lapsiryhmässä edustettuna olevat kielet ja kulttuurit sekä uskonnot ja katsomukset.

Esiopetuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Esiopetuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Esiopetuksessa lapsia ohjataan yksilöinä ja ryhmänä ottamaan vastuuta omasta käyttäytymisestään ja siitä, että ryhmässä ei kiusata, syrjitä tai aiheuteta vaaraa muille. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Aikuisen läsnäolo ja antama ohjaus vuorovaikutustilanteissa on tärkeää. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja.

2 TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITTELU

Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun velvoite varhaiskasvatuksessa astui voimaan 1.6.2023 ja tasa-arvosuunnitelman prosessin on oltava käynnissä 1.6.2023 alkaen. Yhdenvertaisuussuunnitelmalla on siirtymäaika ja suunnitelman on oltava valmiina 1.6.2025. Velvoitteet koskevat varhaiskasvatuslain mukaisesti varhaiskasvatuksen järjestäjien ja yksityisten palveluntuottajien järjestämää varhaiskasvatusta sekä varhaiskasvatuksen yhteydessä järjestettävää esiopetusta. Varhaiskasvatuksen järjestäjän tai palveluntuottajan tulee huolehtia, että suunnitelmat laaditaan. Toiminnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnittelu on eri asia kuin henkilöstöä koskeva tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnittelu. Toiminnallisessa suunnittelussa tarkastellaan varhaiskasvatuksen toimipaikan toimintaa. (Opetushallitus 2023b.) Karkkilan kaupungin varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tehdään toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma yhdistettynä yhdeksi dokumentiksi.

Jokainen toimipiste voi itse vaikuttaa siihen, että ihmisten moninaisuus tunnustetaan ja huomioidaan myönteisesti.

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tasa-arvosuunnittelulla halutaan kiinnittää huomiota siihen, että sukupuoli ei aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan varhaiskasvatuksen arjessa. Yhdenvertaisuussuunnittelulla varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa taas voidaan esimerkiksi kiinnittää huomiota, etteivät ihmisten eri ominaisuudet, kuten ihonväri, uskonto tai terveyden tila, aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan. Varhaiskasvatuksen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnittelulla voidaan ehkäistä syrjintää, edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä lasten oikeuksien toteutumista. Suunnittelu auttaa kiinnittämään huomiota lapsille annettavan varhaiskasvatuksen sisältöön ja ohjaa henkilökuntaa kohtaamaan lapsia ja heidän perheitään yhdenvertaisella tavalla. Toiminnallisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa voidaan käsitellä esimerkiksi asiakkaiden kohtaamista sekä toiminnan suunnittelua ja arviointia. (Opetushallitus 2023b.)

2.1 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman sisältö

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on suunnitelma siitä, miten toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin, miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa ja millaisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi tehdään. Lisäksi tarkastellaan toimintaa sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Suunnitelman tulee sisältää ainakin suunnittelu- ja arviointiprosessien kuvauksen, valitut kehittämistoimenpiteet ja toimenpiteiden seurannan.

2.2 Mihin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa tarvitaan?

Jokainen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimipiste voi vaikuttaa siihen, että ihmisten moninaisuus tunnustetaan ja huomioidaan myönteisesti. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden arvioimisen

tarkoituksena on tunnistaa syrjintää sekä keinoja, joiden avulla toiminnan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta voidaan parantaa. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tavoitteena on varmistaa, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyötä tehdään järjestelmällisesti osana varhaiskasvatuksen arkea. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on työkalu varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämiseen. Se ennalta ehkäisee syrjintää, parantaa sisäistä vuorovaikutusta, lisää turvallisuutta ja auttaa hyödyntämään monimuotoisuuden mukanaan tuomia etuja. (Oikeusministeriö 2023, Opetushallitus 2023b.)

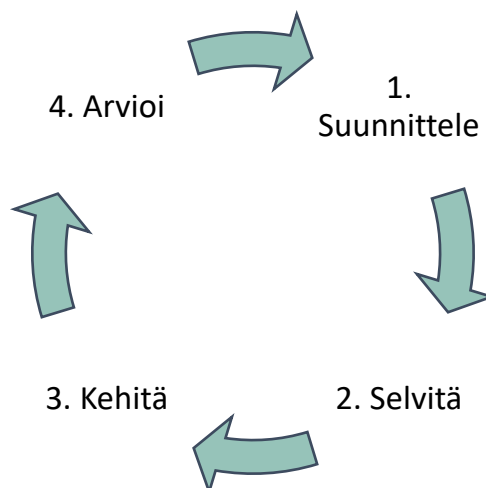
Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelulla ehkäistään syrjintää, edistetään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä lasten oikeuksien toteutumista.

2.3 Milloin suunnitelma tehdään?

Karkkilan kaupungin varhaiskasvatuksen toimipisteissä tulee tehdä toiminnalliset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat vuosittain. Karkkilan kaupungissa suunnitelmat tehdään ja päivitetään toimikausien alussa, elo-syyskuussa, jolloin suunnitellaan toteuttamisen aikataulu.

2.4 Miten suunnitelma tehdään?

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on käytännön työkalu, joka kehittyy ajan myötä. Toiminnallisessa tasa-arvosuunnitelmassa tulee lakisääteisesti olla kolme vaihetta: selvitys, kehittäminen ja arviointi. Ennen selvitykseen ryhtymistä on kuitenkin hyvä suunnitella prosessia. Laissa ei määritellä toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman prosessia, mutta Karkkilan kaupungin ohjeistuksessa yhdenvertaisuussuunnitelma tehdään yhdessä tasa-arvosuunnitelman kanssa. Kun suunnitelmat tehdään yhdessä, on tärkeää muistaa tarkastella selkeästi sekä tasa-arvoa että yhdenvertaisuutta ja kuljettaa molempia näkökulmia läpi suunnitelman.

Kuvio 1. Toiminnallisen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman prosessi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

1 Suunnittele

Suunnitteluvaiheessa on hyvä tutustua keskeisiin käsitteisiin ja määritelmiin sekä lainsäädäntöön. Tässä kohtaa kannattaa perehtyä ja ottaa selvää! Tämän oppaan luku ”Suunnittelun pohjaksi” voi toimia apuna ja keskustelun aloittajana.

On hyvä myös suunnitella aikataulua. Missä kohtaa tehdään selvitystä ja miten? Entä kehittämistä?

2 Selvitä

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa aloitetaan selvittämällä toimipaikan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta. Tämä on tasa-arvolain vaatiman suunnittelun ensimmäinen vaihe. Selvitykseen pohjautuen mietitään kehittämistarpeita.

Selvityksen voi aloittaa henkilöstön yhteisellä keskustelulla, jossa mietitään mikä toiminnassa saattaisi olla epätasa-arvoista tai syrjivää. On myös hyvä idea pohtia, millaisia normeja esiintyy. Oikeusministeriöltä löytyy [esimerkkikysymyksiä](#) yhdenvertaisuuden ryhmäkohtaisen arvioinnin helpottamiseksi. Selvityksessä voi käyttää myös hyödyksi tilastoja sekä muuta kerättyä tietoa.

Selvityksessä voi käyttää apuna erilaisia havainnointimenetelmiä, kuten videointia, sekä lapsia, huoltajia ja henkilöstöä osallistavia menetelmiä, kuten haastatteluja, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskävelyä, talomallia yms. Yhdenvertaisuuden arviointiin on käytävissä muun muassa [yhdenvertaisuuden arvioinnin työkalu](#). Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -sivustolta on löydettävissä [menetelmäpankki](#), johon on koottu erilaisia havainnointimenetelmiä ja harjoituksia, jotka tukevat arjen työtä kohti tasa-arvoisempaa ja yhdenvertaisempaa varhaiskasvatusta. Myös [opetushallituksen sivuilta](#) löytyy työkaluja selvityksen tueksi.

Tasa-arvolain mukaan huomiota tulee kiinnittää erityisesti vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, materiaaleihin, huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Yhdenvertaisuuslain mukaan tulee kiinnittää huomiota, miten toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin, ja miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa on arvioitava, miten varhaiskasvatus vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa. (OPH 2023b.)

3 Kehitä

Kehittämävaiheessa pureudutaan asioihin, joista selvitysvaiheessa paljastui parannettavaa tai muutettavaa. Tässä vaiheessa nimetään toimenpiteitä, joilla puututaan nimenomaan selvitysvaiheessa esiin nousseisiin epäkohtiin. Toimenpiteet eivät ole arvoja tai korulauseita, vaan konkreettisia asioita, joita arjessa voidaan toteuttaa.

Yhdenvertaisuuslain mukaan edistämistoimenpiteiden on oltava varhaiskasvatuksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Lapsille ja heidän huoltajilleen on varattava mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä.

Vaikka selvityksessä nousisi esiin useita kehittämiskohteita, voi olla kannatettavaa keskittyä muutamaan kerrallaan ja pyrkiä löytämään mahdollisimman helposti toteutettavia tekoja, joilla on suuri muutosvaikutus. Esimerkiksi syksyllä voi keskittyä hankkimaan kirjoja, joissa on mahdollisimman

laajasti moninaisia ihmisiä ja perheitä, ja keväällä keskittyä pohtimaan, miten kehittää leikkejä monipuolisemmiksi. Jotta suunnitelma on tosiasiallisesti tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, tulee kehittämisvaiheessakin huomioida molemmat näkökulmat.

Kehittämistoimenpiteillä on hyvä olla aikataulu ja vähintään yksi vastuuhenkilö. Myös tässä vaiheessa voi osallistaa lapsia ja huoltajia eri tavoin.

4 Arvioi

Viimeinen prosessin vaihe on toimenpiteiden arviointi. Kun toimenpiteitä on tehty eli esimerkiksi henkilöstöä on koulutettu tai leikkipisteitä muokattu, tulee arvioida millä tavoin toimenpiteet vaikuttivat arkeen. Mikä onnistui? Mikä tuntui vaikealta? Mitkä toimenpiteet jäivät osaksi arkea? Vaatiiko jokin toimenpide kehittämistä edelleen? Mitä konkreettisempia kehittämistoimenpiteet ovat, sitä helpompi niitä on myös arvioida.

Arvioinnissa voi käyttää apuna muun muassa erilaisia havainnointimenetelmiä ja tässäkin kohtaa osallistaa lapsia ja huoltajia. Arvioinnista prosessi jatkuu uudelleen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen selvittämiseen ja (uusien) kehittämistoimenpiteiden nimeämiseen.

Tärkeää!

- ✓ Karkkilan kaupungin varhaiskasvatuksessa toiminnalliset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tulee tehdä pääsääntöisesti toimipaikkakohtaisesti, jotta ne vastaavat käytännön kehittämistarpeisiin. Velvoite koskee myös esiopetusta.
- ✓ Perhepäivähoidon ja avoimen varhaiskasvatuksen toimijoiden osalta Karkkilan kaupunki vastaa siitä, että sen alueella toimiville laaditaan toimipaikkakohtaisen suunnitelman sijaan yhteiset tasa-arvosuunnitelmat yhteistyössä toimijoita osallistaen.
- ✓ Muista kaikissa vaiheissa sekä tasa-arvo- että yhdenvertaisuusnäkökulmat!
- ✓ Laadi suunnitelma yhdessä henkilöstön, lasten ja huoltajien kanssa, jotta sitä osataan tosiasiallisesti toteuttaa varhaiskasvatuksen arjessa.
- ✓ Toteuta lasten osallisuus suunnitelmassa ikä ja kehitys huomioiden.
- ✓ Suunnittele konkreettisia kehittämistoimenpiteitä, ei korulauseita.
- ✓ Varaa lapsille ja huoltajille mahdollisuus tulla kuulluksi edistämistoimenpiteistä.
- ✓ Tee suunnitelmasta helposti ymmärrettävä. Se voi olla lyhyt, mutta toimenpiteiden tulee kattaa laajoja näkökulmia.
- ✓ Kiinnitä erityisesti huomiota etenkin vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, materiaaleihin, huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.
- ✓ Kiinnitä erityisesti huomiota miten eri ominaisuudet, kuten ikä, ihonväri, kieli, katsomus, perhesuhteet tai vammaisuus vaikuttavat lasten mahdollisuuksiin toimia varhaiskasvatuksessa ja kokea osallisuutta siinä.

3 KIUUSAAMISEN, HÄIRINNÄN, SYRJINNÄN JA VÄKIVALLAN VASTAISEN TYÖN SUUNNITTELU

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Minkäänlaista kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ei Karkkilan kaupungissa hyväksytä missään muodossa, vaan niitä ennaltaehkäistään ja niihin puututaan.

Tämä osa käsikirjaa ohjaa kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnittelua varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelma laaditaan kaikissa toimintayksiköissä ja se liitetään osaksi yksikön toimintasuunnitelmaa. Tavoitteena on, että kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta tunnistetaan, niihin puututaan ja niitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Suunnitelmassa kerrotaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja tarkasti, miten kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan puututaan ja millä tavalla näitä ehkäistään yksikössä.

Lasten ja yhteisön turvallisuus on jokaisen vastuulla.

Pienen lapsen kyky säädellä tunteitaan ja aggressiivista käytöstään vaihtelee. Pienemmät lapset pystyvät heikommin säätämään tunteitaan kuin vanhemmat lapset. Aggressio ei itsessään tarkoita väkivaltaisuutta, mutta aggression tunne voi johtaa aggressiiviseen toimintaan ja väkivaltaiseen käytökseen. Aggressio itsessään on myönteinen voima, ja sillä on tärkeä merkitys kasvussa ja kehityksessä. (OPH 2023a.)

Oppimisyhteisöjen toimintakulttuurin ja johtamisen tulee edistää turvallisuutta, hyvinvointia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä kehittää yhteisöllisyyttä. Henkilöstö on keskeisessä roolissa lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lapsia opetetaan tunnistamaan sekä rakentavasti ratkaisemaan ristiriitoja ja heidän tunnesäätelynsä kehittymistä tuetaan. Lapsia ohjataan sekä yksilöinä että ryhmässä ottamaan vastuuta käyttäytymisestään sekä siitä, ettei ryhmässä kiusata, syrjitä tai aiheuteta vaaraa muille. Lasten vertaissuhteiden kehittymistä tuetaan. Henkilöstön läsnäololla ja ohjauksella varmistetaan turvallisuus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eri tilanteissa. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lasten ja yhteisön turvallisuus on koko henkilöstön vastuulla. (OPH 2023a.)

Jos lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti, voi käytös olla oire jostain. Väkivaltaisen ja aggressiivisen käytöksen voi laukaista esimerkiksi väsymys, nälkä, tunnekuohut, yksin jäämisen tai hylätyksi tulemisen tunne, päivän aikana sattuneet perhe- tai kaverisuhdevaikeudet tai pettymykset. Väkivalta voi liittyä henkiseen pahoinvointiin tai keinottomuuden kokoemukseen hankalassa tilanteessa. Väkivaltaisen käytös on aina otettava puheeksi huoltajien kanssa. (OPH 2023a.)

Esiopetuksessa kiusaamisen ehkäisy, siitä ilmoittaminen ja siihen puuttuminen perustuvat perusopetuslakiin. Jos kiusaamista, häirintää, syrjintää tai väkivaltaa ilmenee, taikka niitä epäillään tapahtuneen oppimisympäristössä, -yhteisössä tai koulumatkalla, on esiopetuksen opettajalla, päiväkodin - ja varhaiskasvatuksen johtajalla lakisääteinen velvollisuus ilmoittaa siitä kiusaamisen

kohteen ja kiusaamisen tekijän huoltajille (tai muulle lapsen lailliselle edustajalle). Ilmoitusvelvollisuus koskee kiusaamisen kohteena olevaa lasta, oppilasta ja alle 18-vuotiasta opiskelijaa, sekä epäiltyä tekijää. (OPH 2023a.)

Kasvatuksen ja koulutuksen henkilöstöllä on **oikeus lapsen (=alle 18-vuotiaan) edun sitä vaatiessa** tehdä ilmoitus sosiaalihooltoon lapsesta tai hänen läheisistään. Tätä eivät salassapitosäännökset saa estää. Jos on syytä epäillä lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta, tai henkeen tai terveyteen kohdentuvaa rikosta, on **velvollisuus tehdä ilmoitus** sekä lastensuojeluun että poliisille.

Lastensuojeluilmoitus pitää tehdä viipymättä aina, kun havaitsee lapsen hoidossa ja huolenpidossa laiminlyöntejä, kun olosuhteet ovat lapsen kehitystä vaarantavat tai kun lapsen käyttäytyminen huolestuttaa. Lastensuojeluun ja poliisiin voi myös olla tarvittaessa yhteydessä siten, että lapsi tai nuori ei ole tunnistettavissa. (OPH 2023a.)

Minkäänlaista kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ei hyväksytä.

3.1 Miten tunnistaa kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta?

On tärkeää tietää mikä on **kiusaamista**, jotta kiusaamisteot voidaan havaita ja tunnistaa. Kiusaamista voi olla vaikea erottaa yksittäisestä riitatilanteesta tai loukkaavasta käytöksestä. Jos loukkaavaan käytökseen ei puututa, se voi johtaa kiusaamiseen. Lasta tulee kannustaa ikätasonsa mukaisesti ottamaan puheeksi kokemansa loukkaava käytös tai kiusaaminen suoraan tekijän kanssa. Jos lapsi ei uskalla tätä tehdä, on tärkeää, että lasta rohkaistaan kertomaan aikuiselle kiusaamisesta, jolloin loukkaavaan käytökseen ja kiusaamiseen voidaan puuttua. (OPH 2023a.)

On tärkeää, että varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tunnistetaan erilaiset kiusaamisteot ja niihin puututaan johdonmukaisesti. Lasten on helpompi kertoa ammattilaiselle kiusaamisesta, kun he voivat luottaa siihen, että kiusaamiseen puututaan tasapuolisesti ja tehokkaasti. (OPH 2023a.)

Kiusaaminen voi olla fyysistä, henkistä tai sosiaalista kiusaamista. Kiusaaminen voi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ilmetä lapsiryhmässä turvattomana ilmapiirinä tai toimintana, joita lapset käyttävät selvittäessään keskinäisiä asioitaan. Kiusaaminen saattaa olla sukupuolittunutta. Pojat voivat käyttää enemmän fyysisiä keinoja ja tytöt kielellisiä sekä ryhmästä poissulkemisen keinoja. Ristiriitoja opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan lasten kanssa rakentavasti. (OPH 2023a.)

Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joka leimaa herkästi kohteensa. On tärkeää erottaa, mikä on kiusaamista ja mikä taas konflikti- tai riitatilanne. Tasavertaisten kaverusten erimielisyydet eivät aiheuta pelkotiloja tai tiettyjen henkilöiden tai tilanteiden välttelyä. Lapset voivat reagoida eri asioihin eri tavoin, ja jokaista tapaa ja tuntemusta tulee kunnioittaa ja kuulla. Mikäli lapsi kokee jonkin kiusaamisena, pitää asia selvittää välittömästi ja siihen pitää myös puuttua. (OPH 2023a.)

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa leikitellään kielellä ja sanaillaan eri tilanteissa. Sanailu voi muuttua naljailuksi, toista halventavaksi nimittelyksi tai ilkeämieliseksi vihjailuksi. Naljailulla voidaan parantaa omaa asemaa toisten silmissä. Eräs tapa kohottaa omaa asemaa ryhmässä on asioiden kertominen muille tavalla, joka on itselle edullista ja toiselle vahingollista. Toinen tunnettu tapa kohottaa omaa asemaa on poissulkeminen. Tuolloin voidaan esimerkiksi kieltää toista seuraamasta,

tulemasta viereen tai leikkimästä sama leikkiä. Tämä voi ilmetä myös niin, että toisen läsnäoloon ja puheisiin ei reagoida millään tavoin. Lapsen yksinoloon ei kuitenkaan automaattisesti liity poissulkemista, sillä lapsi voi myös haluta suojella omaa leikki-ideaa tai vetäytyä hetkeksi yksin. (OPH 2023a.)

Yhdenvertaisuuslaki kieltää **syrynnän** iän, alkuperän, kansalaisuuden, kieleen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen ja muun henkilöön liittyvän syyn takia. Tasa-arvolaki taas kieltää syrynnän sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun takia. Kummassakin laissa kielletään myös **häirintä** edellä mainituilla perusteilla. (OPH 2023a.) Syryntää on monenlaista, eikä sen kaikkia muotoja ole helppoa nähdä tai tunnistaa. Kaikenlainen syryntä kuitenkin vahingoittaa sen kohteeksi joutunutta lasta tai nuorta. Syryntää tehdään harvoin tarkoituksella. Usein syryntä liittyy tiedon puutteeseen, normatiivisiin asenteisiin ja siihen, ettei syryviä rakenteita ja käytäntöjä arjessa tunnisteta. Onkin tärkeää miettiä, kuinka varmistetaan kaikkien lasten yhdenvertaisuus. Ensimmäinen askel on havahtuminen ja tunnistaminen. Seuraavat askeleet ovat käytännön toimia, suunnittelua ja toteutusta. (Unicef 2023b.) Esimerkiksi esteettömien tilojen, riittävän tuen ja avun tai muiden kohtuullisten mukautusten puute voi täyttää syrynnän tunnusmerkistön, koska se voi asettaa lapset eriarvoiseen asemaan vamman tai muun toimintarajoitteen vuoksi. Velvoite syrymättömyydestä koskee varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arkitoimintaa. (OPH 2023a.)

Häirintä voi ilmetä kiusaamisena ja väkivalta, mutta miten tunnistetaan häirintä ilmiönä? Häirinnäksi määritellään tilanne, jossa luodaan tasa-arvo- tai yhdenvertaisuuslaissa säädettyyn syryntäperusteeseen liittyvä toista henkilöä halventava, nöyryyttävä, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Häirintä voi ilmetä sanoin tai teoin asiattomana vihjailuna ja loukkaavana käytöksenä. Loukkaustarkoituksessa esitetyt rasistiset vitsit tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan toisen oppilaan tai opiskelijan nimittely on häirintää. Häirintää voi olla myös ihmisarvoa loukkaavan materiaalin esittäminen verkossa tai sosiaalisessa mediassa. Häirinnän riskiä lisää merkittävästi vähemmistöryhmään kuuluminen. Häirintä voi ilmetä myös seksuaalisena häirintänä, jolloin se alle 16-vuotiaaseen kohdentuessaan täyttää rikoksen tunnusmerkit. (OPH 2023a.)

Mikä tahansa yksilön erilaisuus voi johtaa huonoon kohteluun lasten keskuudessa. Syryntä lasten välillä ilmenee kiusaamis- ja väkivallantekoina, jotka voivat jäädä aikuisilta huomaamatta. Syrynnän tunnistamiseen liittyykin keskeisesti kiusaamis- ja väkivallatilanteiden tunnistaminen. Kiusaaminen tai väkivalta voi olla syryntäperusteinen teko. Kiusaamis- ja väkivallatilanteiden selvittämisen yhteydessä onkin tärkeää tarkistaa, onko lapsi tullut kohdelluksi eri tavoin tai toisia huonommin henkilökohtaisen ominaisuuden ja laissa säädetyn syryntäperusteen vuoksi. (OPH 2023a.)

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa olisi tärkeää havainnoida vähemmistöihin kuuluvien ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten arkea. Vähemmistöihin kuuluvat muun muassa romanit, saamelaiset, maahanmuuttajat, vammaiset, seksuaalivähemmistöt, uskonnot ja vakaumukselliset ryhmät. Vähemmistöihin kuuluvat lapset raportoivat muita enemmän kiusaamista, häirintää, syryntää ja väkivaltaa. (OPH 2023a.)

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstö sekä huoltajat voivat rohkaista lapsia ikätason mukaisesti kertomaan syrymiskokemuksista tai häirinnästä kuuntelemalla ja ottamalla asian puheeksi. On kuitenkin tärkeää, että lasta ei painosteta kertomaan kokemuksistaan. Jos lasta ei saada rohkaistua kertomaan kokemastaan häirinnästä ja syrynnästä, voivat teot jäädä pitkäksi aikaa piiloon. Jos lapsen ympärillä olevat aikuiset ovat valppaita ja huomaavat lapsen käytöksessä huolestuvia

muutoksia, voidaan syrjintä ja vihapuhe tunnistaa sekä pysäyttää jo varhaisessa vaiheessa. (OPH 2023.)

Lapsen **väkivaltainen käytös** voi olla muun muassa tavaroiden heittäminen, rikkomista tai muiden tönimistä, lyömistä, puremista, potkimista tai nipistelyä. Lapsen väkivaltainen käytös voi kohdistua vain aikuisiin, vain lapsiin, molempiin tai itseensä. usein aggressiivisen käytöksen taustalla on tunnesäätelyn vaikeutta ja impulsiivisuutta. Joskus taas aggressiivisuus voi olla suunnitelmallista ja tavoitteellista. Usein lapsen itsehillintä paranee lapsen kasvaessa, mutta aggressiivinen käytös voi myös vakiintua toimintatavaksi, jos sillä saavuttaa itselleen hyötyä. (OPH 2023a.)

Henkilöstö voi kokea väkivaltaisen lapsen hankalaksi tai pelottavaksi. Lapsi voi leimautua ja saada joskus syntipukin roolin, vaikka hän ei olisi ollut edes tapahtumassa osallisena. Lapsesta ei tule puhua väkivaltaisena tai lyöjänä lapsena tai edes nyrkkisankarina. Mieluummin puhutaan lapsesta, joka harjoittelee itsesäätelytaitoja. (OPH 2023a.)

Lasten käyttäytyminen voi olla väkivaltaisimmillaan 2–3 vuoden iässä, sillä ikäkauteen liittyy monia kehitysvaiheita. Tuolloin konfliktit ovat hyvin tyypillisiä. Kiusaaminen ei pienillä lapsilla välttämättä ole tietoista. He voivat olla vain kyvyttömiä selviytymään kuormittavissa tilanteissa, jos aikuisen tukea ei ole saatavilla. (OPH 2023a.)

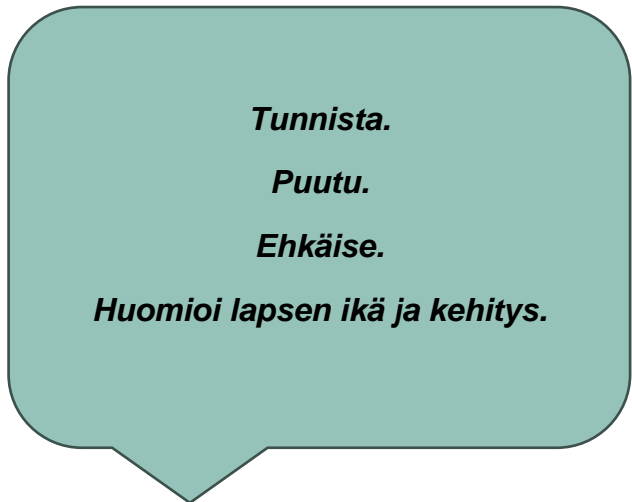
Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa henkilöstön tulee järjestelmällisesti puuttua esimerkiksi lyömiseen. Muita lyövä lapsi saattaa kokea hyötyvänsä lyömisestä, jos sen avulla esimerkiksi saa toiselta lapselta haluamansa esineen, eikä toimintaan puututa. Mikäli lyömisestä ei anneta aikuisen toimesta kielteistä palautetta, tämä voi vahvistaa lyömisen käyttämistä keinona seuraavillakin kerroilla. Lapsi oppii, että sosiaalisessa kanssakäymisessä on sääntöjä ja asioilla on syitä ja seurauksia. Kaveri ei välttämättä halua leikkiä lyöneen kanssa toista kertaa tai kaveri voi suuttua, jos hänen lelunsa otetaan. (OPH 2023a.)

Millaisista merkeistä on tunnistettavissa, että kiusaamista on voinut tapahtua?

- ✓ Haluttomuus tulla varhaiskasvatukseen / esiopetukseen.
- ✓ Toistuvasti havaittavissa oleva yksinäisyys.
- ✓ Sulkeutuminen ja haluttomuus puhua ongelman syistä.
- ✓ Selkeät muutokset käyttäytymisessä.

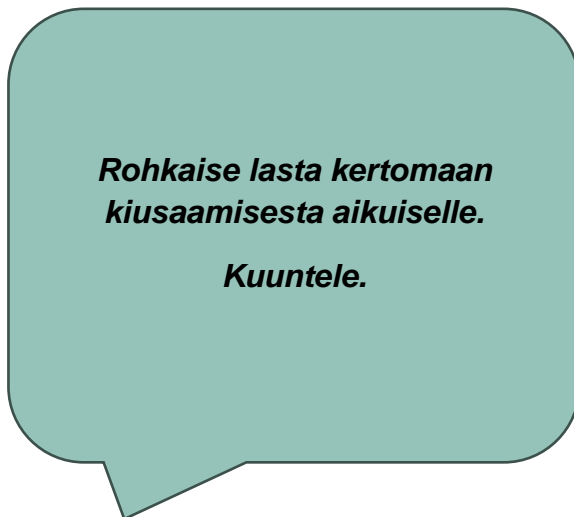
3.2 Miten puuttua kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltaan?

Kaikkeen lasten kohtaamaan kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltatilanteisiin riippumatta niiden muodosta **puututaan** aina, kun sellaista havaitaan tai kun siitä kuullaan. Tämä on jokaisen henkilöstöön kuuluvan vastuulla. Tarvittaessa tilanteeseen voi pyytää mukaan toisen aikuisen. Lasten keskinäiseen nimittelyyn, nujakointiin ja muuhun epäoikeudenmukaiseen käytökseen tulee puuttua sensitiivisesti. **Henkilöstön vastuulla** on keskustella tilanteissa niin, ettei ketään leimata tai syytetä.

Lasten välisiä kiusaamistilanteita ei pidä vähätellä. Kaikkeen nujakointiin ja nimittelyyn tai porukasta ulos jättämiseen on johdonmukaisesti puututtava. Puuttuminen tehdään lapsen iän, kasvun ja kehityksen huomioivalla tavalla. Puuttuminen on tehtävä aina riippumatta siitä, kuka on joutunut kiusaamisen kohteeksi. Lapset eivät saa toiminnallaan vaarantaa toistensa, yhteisön tai ympäristön terveyttä. (OPH 2023a.) Lapsen aggressiivisuuteen ja väkivaltaiseen käytökseen puututaan varhain tunnesäätelyä ja toisia huomioivaa käytöstä tukevilla tavoilla sekä kasvatuksen arjen ratkaisuilla esimerkiksi leikkiä ohjaten.

Kiusaamiseen puuttumisessa keskeistä on sen selvittäminen, **mitä on tapahtunut ja keiden välillä**. Tilanne tulee selvittää ja **osapuolia kuulla**. Tilanteissa tulee huomioida, että lapsilla on mahdollisuus kertoa näkemyksistään omin sanoin. Kiusaamista, häirintää, syrjintää tai väkivaltaa kokeneelle osoitetaan, että hänen kokemansa on väärin ja häntä tuetaan. On tärkeää huomioida, ettei anna ymmärtää, että eriarvoista kohtelua kokenut olisi ollut väärässä paikassa, pukeutunut väärin tai hänen fyysisissä ominaisuuksissaan, syntyperässään yms. olisi selitys toiminnalle. (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Henkilöstön vastuulla on tilanteissa keskusteleminen siten, että ketään ei leimata tai syytetä. Kaikkien tilanteissa mukana olleiden lasten kokemuksia ja ratkaisuehdotuksia kuullaan, ja ratkaisusta sovitaan yhdessä. Lapset saavat samalla välineitä siihen, miten he voivat toimia yhdessä ja rakentaa omaa paikkaansa toisia lapsia alistamatta tai poissulkematta ryhmässä. Lasten kanssa voidaan pohtia, miten kaikki voisivat tasapuolisesti käyttää suosittuja leluja tai tiloja, miten ystäviä saadaan ja miten ollaan itse ystävä. (OPH 2023a.)

Kiusaamisesta aiheutunut loukkaantuminen ja mielipaha on käsiteltävä ammattilaisen ohjaamana. Pienten lasten kohdalla on huomioitava, etteivät he välttämättä tiedosta vahingoittavansa toista osapuolta. Jos lapsi ymmärtää oman eriarvoistavan käytöksensä tai satuttavansa, on tärkeää pyrkiä selvittämään mistä käytös johtuu ja varmistettava, ettei käytös toistu. Usein jo mahdollisuus asettautua toisen asemaan luo ymmärrystä osapuolten kesken tilanteesta, mikä voi johtaa anteeksipyyntöön. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tuetaan lasten kasvua ja myös opitaan tavoitteellisesti kiusaamisen ehkäisyä, itsetuntemusta, tunne- ja vuorovaikutustaitoja, ryhmässä toimimisen taitoja, sekä toimimista erimielisyys-, konflikti- ja riitatilanteissa. (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Puuttumistoimet perustuvat kiusaamistilanteesta ja sen selvittämisessä esille tulleisiin tosiasioihin. Esiopetuksessa voidaan tarvittaessa käyttää perusopetuslaissa säädettyjä kurinpitokeinoja ja turvaamistoimia.

Häirintään, syrjintään ja vihapuheisiin puututaan samoin keinoin kuin kiusaamiseen. Häirintään, syrjintään ja vihapuheeseen liittyvät tapahtumat on selvitettävä, ja on huolehdittava, että syrjintä ja vihapuhe loppuvat. Toimipisteissä tulee olla **sovitut toimintatavat**, miten menetellään viiveettä lapsen kokeman häirinnän, syrjinnän ja vihapuheen tilanteissa. Keskeistä on myös viiveetön **ilmoitus** osapuolten koteihin ja yhteistyö huoltajien kanssa toiminnan lopettamisessa. (OPH 2023a.)

Väkivaltaan puuttuminen tehdään lapsen ikä, kasvu ja kehitys huomioiden. Kun lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti, on kasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstön tärkeää tunnistaa kunkin lapsen väkivaltaista käytöstä laukaiseva tekijä tai tunne. On tärkeä selvittää, onko tilanteessa ollut

väkivaltaista käytöstä provosoivia tekijöitä, joihin olisi mahdollista vaikuttaa. Tämä mahdollistaa tilanteiden **ennakoinnin**. Ennakointi onnistuu parhaiten pienessä ryhmässä, jossa lapset ovat henkilöstölle tuttuja. Jokaisen lapsen turvallisuus on varmistettava pedagogisin ja didaktisin ratkaisuin. Väkivaltaista käytöstä vähentäviä tai lievittäviä tekijöitä ovat esimerkiksi miellyttävä ja rauhoittava tekeminen, arvostus, ihmissuhteiden tarjoama lämpö ja tunnesäätelyn tuki. (OPH 2023a.)

Varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa tapahtuneesta kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä tai väkivallasta keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja tilanteisiin etsitään yhdessä ratkaisuja. Esiopetuksessa oppilaille ja huoltajille kerrotaan heidän oikeudestaan **opiskeluhuoltopalvelujen** käyttöön. Jos lapsi kertoo työnpäivän aikana muusta kuin varhaiskasvatus- tai esiopetusympäristössä kokemastaan kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä tai väkivallasta, henkilöstö ilmoittaa tästäkin huoltajille sekä tarvittaessa muille viranomaisille. (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Tilanteen selvittäminen **kirjataan**. Henkilöstö sopii keskenään dokumentoinnin toteuttamisesta. Tilanteessa tulee eritellä ja kirjata, onko kyse ollut kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä vai väkivallasta. Tilanteen kirjaamisen lisäksi tulee kirjata tilanteen ennakointi, seuraaminen ja siihen puuttuminen. Jos varhaiskasvatuksen järjestäjä tai palveluntuottaja eivät saatuaan tiedon lapsen joutumisesta häirinnän kohteeksi, ryhdy käytettävissä oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi, on varhaiskasvatuksen järjestäjän tai palveluntuottajan menettelyt pidettävä syrjintänä. (Lohja 2023.)

Kiusaamista, häirintää, syrjintää tai väkivaltaa ilmetessä tulee suunnitella **tarvittavia toimenpiteitä yhteisöllisellä ja yksilöllisellä tasolla**. Tilanne ei ole koskaan vain kahden välinen, vaan se luo vahingollista ja uhkaavaa ilmapiiriä. Turvallisuuden tunteen palauttaminen on tärkeää. On myös tärkeää huomioida selvittelyn asianosaisten tukeminen. (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Lapsen mahdollista väkivaltaista käytöstä on tarvittaessa rajoitettava ja tästä on sovittava huoltajien kanssa. Huoltajan kanssa sovitut toimintatavat kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sekä väkivallan kohteena että väkivaltaisesti käyttäytyvä lapsi tarvitsee apua ja oikea-aikaista tukea, jotta voidaan palauttaa lapselle turvallisuuden tunne. Tilanteisiin etsitään ratkaisuja yhdessä. Arkikäytäntöjä muuttamalla estetään väkivallan toistumista, ettei väkivaltainen käytös jatkossa vaaranna muita lapsia tai henkilöstöä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi henkilöstön määrän lisäämistä,

ryhmien jakamista uudelleen mahdollisesti pienempään yksiköihin tai muutoksia oppimisympäristössä. Mahdolliset turvallisuuden ja hyvinvoinnin puutteet on korjattava. (OPH 2023a.)

On tärkeää palauttaa turvallisuuden tunne.

Jokaisen lapsen tulee voida jatkaa arkeaan turvallisesti. Kiusaaminen, häirintä, syrjintä tai väkivaltainen käytös voi jatkua aikuisten huomaamatta tai muuttaa muotoaan. Tilanteen jälkeen tulee kartoittaa millaista **seurantaa** tilanne edellyttää. Tarvitaanko tarkempaa valvontaa? Siirtoa eri ryhmään? Tarvitaanko opiskeluhuollon palveluita tai ulkopuolisia asiantuntijoita? **Mikäli tilanne jatkuu, tulee ottaa yhteys yhteistyötahoihin.** (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Väkivaltaisen käytöksen estämiseen tarvitaan usein myös muiden ammattilaisten palveluita, joihin lapsi ja perhe ohjataan tarvittaessa. Henkilöstö tulee tehdä **aina tarpeen vaatiessa ilmoitus** muille viranomaisille. Väkivallasta tai väkivallan uhasta, joka koskee lapsen kotiloja tai muuta kasvuympäristöä, on velvollisuus ilmoittaa poliisille ja lastensuojeluun. (OPH 2023a.)

Aikuisen lapsen kohdistama syrjintä ja väkivalta eri muodoissaan on kiellettyä. Jos lapsi raportoi varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa tapahtuneesta aikuisen kohdistamasta syrjinnästä tai tekemistä väkivallan teoista, on asia viivyttämättä esihenkilön toimesta selvitettävä. Jos väkivaltaa on tapahtunut tai siitä jää epäily, on asiasta ilmoitettava poliisille. Lisäksi on otettava yhteyttä ylempään esihenkilöön ja työterveyshuoltoon. Myös lapsen henkilöstöön kohdistamaan väkivaltaan on puututtava. (OPH 2023a.)

Esiopetusta koskevat samat säädökset kuin perusopetusta. Esiopetuksessa huolehditaan koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Väkivallasta ja väkivaltaepäilyistä ilmoitetaan huoltajilla ja ilmoitus tehdään sekä uhrista että tekijästä. Esiopetuksessa on oikeus käyttää opiskeluhoitolpalveluja. Väkivaltilanteissa oppilas ohjataan oppilaan tai huoltajan suostumuksella opiskeluhoitolpalveluihin. (OPH 2023a.)

Mikäli lapsiryhmässä havaitaan eriarvoisuutta tai syrjiviä käytäntöjä, tulee näihin puuttuminen aloittaa pikemminkin yksikön toimintatapojen eikä yksilöiden toiminnan muuttamisesta. Toimintatapojen muuttaminen tarjoaa yksilöillekin mahdollisuuden oman toiminnan muuttamiseen. Lasten nimittelyyn, ulossulkemiseen ja muihin havaittuihin kiusaamistekoihin puututaan sensitiivisesti. (OPH 2023a.)

Henkilöstön ja huoltajien omilla kiusaamisen vastaisilla asenteilla on suuri merkitys sekä kiusaamisen esiintymiselle ja sille, miten lapset osoittavat kiusatuksi joutuneelle. Johdonmukainen kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltilanteisiin puuttuminen parantaa luottamusta ja vaikuttaa myönteisesti. (OPH 2023a.)

Puuttumisen prosessi tiivistetysti:
<ul style="list-style-type: none">• Välitön puuttuminen• Osapuolten kuuleminen• Yhteydenotto huoltajiin tai laillisiin edustajiin• Tilanteen kirjaaminen• Tarvittavat toimenpiteet yhteisöllisellä ja yksilöllisellä tasolla• Tilanteen seurannasta sopiminen• Mikäli tilanne jatkuu, yhteys yhteistyötahoihin• Ilmoitusvelvollisuus• Kun kiusaaminen, häirintä, syrjintä tai väkivalta on loppunut, seuranta päätetään.
Vinkejä kiusaamiseen, väkivaltaan tai väkivaltaepäilyihin puuttumiseen
<ul style="list-style-type: none">• tasapuolinen tilanteen ja tapahtuneen selvittäminen kaikkien osapuolten ja tarvittaessa sivustaseuraajien kanssa. Mitä on tapahtunut? Keiden välillä? Ketkä ovat osallisia? Ketkä sivustaseuraajia?• Älä oleta tai tuomitse. Pyri toimimaan tilanteessa rauhallisesti• osapuolten huoltajille ilmoittaminen välittömästi tilanteen tultua ilmi• turvallisuuden varmistaminen kasvuympäristössä• osapuolten kuuleminen erikseen• yhteisen keskustelun järjestäminen (alle 18-vuotiaiden kohdalla vanhempien kanssa)• anteeksipyyntömahdollistaminen kiusaajalle ja huonosti käyttäytyneelle• mahdollisten kurinpitokeinojen ja turvaamistoimien käyttö (näistä päätettäessä kuultava lasta ja huoltajaa ennen päätöksentekoa)• tarvittaessa neuvola- ja opiskeluhoitolpalveluihin ohjaaminen ja niiden käyttäminen• tarvittaessa muille viranomaisille, kuten sosiaalitoimeen tai poliisille ilmoittaminen.

3.3 Miten ehkäistä kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa?

Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan tunnistaminen ja johdonmukaiset toimintatavat puuttumiseen ja seurantaan ennaltaehkäisevät uusien tilanteiden ja tapausten syntymistä. Paikalliset turvallisuutta ja hyvinvointia sekä kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ehkäisevät suunnitelmat ja toimintamallit käsitellään yhdessä lasten ja huoltajien kanssa. Tunnistetut turvallisuuden ja hyvinvoinnin sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden puutteet on korjattava. Turvallisuutta rakennetaan yhdessä henkilöstön kesken lapsia sekä huoltajia laajasti ja yhdenvertaisesti mukaan ottaen. (OPH 2023a.)

Varhaiskasvatusikäiset lapset harjoittelevat käyttäytymistä, kykyä säädellä tunteitaan ja kognitiivista toimintaansa. Erityisesti alle kolmivuotiailla tunteet ovat vaikeasti ennakoitavissa ja lapsen kyky tunnistaa, nimetä ja säädellä tunteita on vasta kehittymässä. Kun tunnetta ei osaa sanoittaa, mutta se täyttää koko kehon ja mielen, voi lapselle tulla voimakas tarve esimerkiksi purra tai lyödä toista. (OPH 2023a.)

Tunnesäätelyn kehittämisessä ympäristöllä voi olla suuri merkitys ja erityisesti varhaisen vuorovaikutuksen laatu on olennaista. Tunteiden säätely tulee nähdä taitona, jota on mahdollista oppia ja opettaa. On tärkeää opettaa lapselle keinoja jäsentää ympäröivää maailmaa, jolloin lapsi voi alkaa tunnistaa ja ymmärtää mitä muissa sekä itsessä tapahtuu. Tunnesäätelytaitojen perusta on tunteiden tunnistamisessa, kyvyssä nimetä ja arvioida tunteita sekä niiden vaikutuksia. Lapselle kehittyy vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa hiljalleen kyky tunnistaa, nimetä ja ymmärtää niin omia kuin muidenkin tunteita. Lapsen kanssa voi keskustella esimerkiksi minkä nimisiä tunteita hän tietää? Mikä tunne tuntuu mukavammalta? Entä kurjimmalta? Tai missä kohtaa kehoa perustunteet ilo, suru, pelko ja viha tuntuvat? Mistä voi huomata olevansa iloinen, surullinen, peloissaan tai vihainen? Lasten kanssa voi käyttää esimerkiksi tunnetaulua, tunnekortteja tai peukkumittaria. Tunteiden säätelyn apuna voidaan lapsen kanssa opetella käyttämään muun muassa hengitystä, kehon rentouttamista, tietoisuustaitoja tai laskemista. Useimmat lapset tarvitsevat hermostumistilanteissa aluksi läsnä olevan aikuisen tuen kyetäkseen rauhoittumaan. (OPH 2023a.)

Syrjinnän ja häirinnän ehkäisemisessä on keskeistä kiusaamisen ja väkivallan tunnistaminen ja johdonmukaisten toimintatapojen käyttäminen kiusaamis- ja väkivaltatilanteisiin puuttumiseen ja seurantaan. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstön tulee tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä ja puuttua johdonmukaisesti niihin. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan ja tekemään valintoja ilman sukupuoleen, etniseen taustaan tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. (OPH 2023a.)

Syrjinnän torjumiseksi ei riitä, että jonkun tilaisuuden tai mahdollisuuden sanotaan olevan kaikille avoin. Tärkeää on varmistaa, että jokaisella on tosiasiallinen mahdollisuus osallistua. Tämä voi edellyttää esteettömiä tiloja ja ratkaisuja. Toisinaan myös muunlainen tuki ja apu voi olla välttämätöntä osallistumisen mahdollistamiseksi. (OPH 2023a.)

Oman ja muiden turvallisuuden varmistaminen väkivaltatilanteissa on tärkeää. Tilanteissa toimimista kannattaakin etukäteen miettiä ja harjoitella. On hyvä olla yhdessä sovitut toimintatavat siihen, miten puututaan väkivallan muotoihin, kuten uhkailuun,

Millaiset keinot ovat tehokkaita ja toimivat juuri teidän ryhmässänne?

alistamiseen, laiminlyönteihin. Toimintatavat käsitellään lasten ja huoltajien kanssa. Toimintakauden alussa on hyvä muistuttaa kaikkia väkivaltaan liittyvistä toimintatavoista. (OPH 2023a.)

Henkilöstön johdonmukainen ja varhainen kiusaamiseen ja väkivaltaan puuttuminen vähentää väkivaltatilanteita. Puuttuminen parantaa yhteisön luottamusta ja vaikuttaa myönteisesti lasten oppimiseen. Luottamuksen kasvu saa aikaan myönteisen vuorovaikutuksen kierteen ja helpottaa väkivallasta kertomista turvalliseksi koetulle aikuiselle. (OPH 2023a.)

Tunteet ja tiedostamattomat motiivit ohjaavat ihmisen toimintaa. On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa sekä perheissä suhtaudutaan kiusaamiseen, häirintään, syrjintään ja väkivaltatekoihin. Asenteet ja arvot vaikuttavat jokaisen toimintaan ja siihen, ohitammeko väkivaltatilanteen vai puutummeko siihen. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisevän toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Tulee pohtia miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toiminnassa. (OPH 2023a.)

Koko henkilöstön tulee ymmärtää ja olla tietoinen kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä sekä väkivallasta ja sitoutua näiden vastaiseen työhön.

3.4 Miten suunnitelma tehdään?

Karkkilan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelman laatiminen edellyttää yksikössä yhteistä keskustelua sekä tietoisuutta kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta. Suunnitelmassa kerrotaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti, miten kiusaamiseen puututaan sekä millä tavoin kiusaamista ehkäistään kyseisessä yksikössä.

Suunnitelman osana laaditaan ja kirjataan ensin yksikön yhteinen näkemys kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta sekä näitä ehkäisevän työn tavoite. Tavoitteen määrittäminen edellyttää yhteistä arvokeskustelua, johon voi käyttää apuna muun muassa tämän käsikirjan alkuosan keskeistä termistöä. On tärkeää, että koko henkilöstö ymmärtää ja on tietoinen kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä sekä väkivallasta ja sitoutuu näiden vastaiseen työhön.

Tämän jälkeen kirjataan, miten yksikössä ehkäistään kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa sekä miten niihin puututaan. Huomioi aikuisen rooli ja toiminta, vuorovaikutustilanteet sekä erilaiset menetelmät asioiden työstämiseksi. Arviointi-kohtaan kirjataan, miten yksikön kiusaamisen vastaista suunnitelmaa arvioidaan, kuka arvioi ja milloin. Sovitaan myös, miten kiusaamistilanteiden dokumentointi tapahtuu.

Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn ehkäisemisen ja siihen puuttumisen keinoja on haastavaa ohjeistaa ulkopuolelta. Jokaisen yksikön tulee itse ratkaista, millaiset keinot juuri kyseisen ryhmän lasten kanssa ovat tehokkaita. Voi olla myös vaikea määrittellä, mikä toiminta on ehkäisevää ja mikä taas puuttumista. Usein puuttuminen on myös ehkäisevää. Jotta voidaan puuttua,

tulee henkilöstön ensin tunnistaa kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja väkivalta sekä ymmärtää näiden eriarvoistava vaikutus.

Ehkäisevän toiminnan ei tule kohdistua vain yksittäisiin lapsiin. Olennaista on pyrkiä vaikuttamaan koko ryhmän toimintaan. Vastuu ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteesta on henkilöstöllä. Henkilöstön tehtävä on puuttua kaikkeen eriarvoistavaan käytökseen suunnitelmallisesti ja johdonmukaisesti.

Kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ehkäisevät muun muassa:

- ✓ hyvinvoinnin ja turvallisuuden järjestelmällinen johtaminen ja turvallisuuden johtamisen käytänteet, kuten yhdessä sovitut toimintatavat tilanteiden selvittämiseksi, niihin puuttumiseksi ja turvallisuuden varmistamiseksi
- ✓ tiedolla johtaminen, kuten turvallisuutta, kiusaamista, syrjintää ja väkivaltaa koskevien tietojen kerääminen, tulosten analysointi ja johtopäätösten tekeminen kehittämistoimenpiteistä sekä toimenpiteiden toteutus
- ✓ kaikkien tasa-arvoinen, yhdenvertainen, oikeudenmukainen ja jokaista arvostava kohtelu
- ✓ järjestyssääntöjen ja muiden toimintamallien ja -tapojen valitseminen, käsittely ja niistä päättäminen yhdessä
- ✓ häirinnän ja syrjinnän tunnistaminen kiusaamis- ja väkivaltatilanteissa ja taustatekijöiden ymmärtäminen
- ✓ jokaisen lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä tuen huomioiminen yksiköiden arjessa, opetuksen ja päivän rakenteissa
- ✓ vähemmistöihin kuuluvien lasten huomiointi, kohtaaminen ja kuuleminen, sekä esimerkiksi vammaisen lapsen tarvittava positiivinen erityiskohtelu ja kohtuulliset mukautukset
- ✓ työrauhan tukeminen puuttamalla ryhmässä toimimisen ongelmiin varhain ja lapsen edun mukaisesti tarvittaessa muuttamalla järjestelyjä
- ✓ henkilöstön, lasten sekä huoltajien osallistuminen turvallisuutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja hyvinvointia edistävien sekä kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa ehkäisevien toimien suunnitteluun ja toteutukseen
- ✓ suunnitelmallinen henkilöstön osaamisen kehittäminen ja ylläpitäminen
- ✓ henkilöstön perehdyttäminen ja sen toteutumisen seuranta
- ✓ vuorovaikutteinen ja varhainen yhteistyö huoltajien kanssa
- ✓ yhteistyö lasten turvallisuutta ja hyvinvointia tukevien tahojen kanssa (muun muassa neuvola, opiskeluhuolto, terveydenhuolto, lastensuojelu, muu sosiaalitoimi, poliisi, nuorisotoimi ja järjestöt.)
- ✓ ympäristön kuten rakennuksen ja pihan suunnittelu sekä korjaaminen turvallisuutta edistäväksi sekä kiusaamista ja häirintää ehkäiseväksi

4 HYÖDYLLISIÄ LINKKEJÄ JA TOIMINTAMALLEJA

[Digiarjen suositukset perheille](#). Turvallinen Oulu.

[Digiturvan aineistopankki](#). Suojellaan lapsia ry.

[Ei kaikelle väkivallalle](#) -sivustolle on koottu ohjeita ja työkaluja. Osa materiaaleista soveltuu lasten kanssa käsiteltäväksi. Opetushallitus.

[Ihmeelliset vuodet](#)

[Lasten haastavan käytöksen omahoito-ohjelma](#)

[Lapsen oikeudet – myös haavoittuvassa asemassa oleva lapsi on elämänsä pääosassa](#).

Verkkokoulutus. eOppiva ja kansallinen lapsistrategia. 2022.

[Lapsen oikeudet kasvatus – ja opetuslalla](#). Verkkokoulutus. eOppiva ja kansallinen lapsistrategia. 2022.

[Netti-Oppi digihoitopolku](#)

[Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus](#) Verkkokoulutus. eOppiva.

[Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa -malli](#)

[Tasa-arvon tarkistuslista viranomaiselle](#). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

[Väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaaminen ja ensivaiheen tukeminen](#). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.

Barnahus-[verkkokoulu](#) lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen puheeksi ottamisesta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

[Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -sivuston menetelmäpankki](#).

[Tietoa häirinnän, houkuttelun tai seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneille lapsille](#). Suojellaan lapsia ry.

[Tietopaketti sateenkaarilapsista ja -nuorista ammattilaisille](#). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

[Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma](#). Opetushallitus

[Turvataitokasvatus](#). Oulun kaupunki.

[Tuikku – tunnetaitoja ja osallisuutta varhaiskasvatukseen](#)

[Vanhemmille Voimaperheet -ohjelma](#)

[Verkkokoulutus antirasismista ammattilaisille](#). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.

[Väestöliitto: pisarapuuttuminen](#)

[Yhdenvertaisuuden arvioinnin työkalu](#). Oikeusministeriö.

[Yhdenvertaisuuden esimerkkikysymyksiä](#). Oikeusministeriö.

[Yhdenvertaisuuden suunnittelun muistilista](#). Oikeusministeriö.

5 OSALLISTAMINEN JA YHTEISTYÖ

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstö on velvollinen tekemään yhteistyötä lapsen ja huoltajien kanssa sekä tukemaan huoltajien kasvatustyötä. Varhainen yhteistyö ja vuorovaikutus on erittäin tärkeää etenkin kiusaamis-, häirintä-, syrjintä- ja väkivaltatilanteissa, niihin puuttumisessa ja niiden lopettamisessa. (OPH 2023a.) Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tehdään yhteistyötä myös muiden lasten turvallisuutta ja hyvinvointia tukevien tahojen kanssa, mutta tässä luvussa keskitytään yhteistyöhön lasten ja perheiden kanssa.

Lasten ja huoltajien osallistuminen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Kaikissa kiusaamis-, häirintä-, syrjintä- ja väkivaltatilanteissa keskustellaan viiveettä huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja tilanteeseen. (OPH 2023a.)

Yhteistyön tekeminen lasten perheiden kanssa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämässä on tärkeää. Huoltajienkin on tärkeää ymmärtää kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisyssä hyvien käytös- ja muita huomioivien toimintatapojen merkitys. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia esimerkiksi stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille myös kotona. (OPH 2023a.)

5.1 Lasten osallisuus

Lasten osallisuuden tukeminen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnittelussa on keskeistä. Lasten osallistuminen yhteisön ja ympäristön rakentamiseen edistää turvallisuutta ja hyvinvointia. On tärkeää ottaa ikätasoisesti puheeksi lasten kanssa eri ilmiöt, jotta heille syntyy ymmärrystä ja sanoja ilmiöiden tunnistamiseen ja sanoittamiseen.

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa edistetään lasten osallisuutta monenlaisin tavoin. Osallisuuden kautta lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy. Lasten sensitiivinen kohtaaminen sekä myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta vahvistavat osallisuutta. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista sekä vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. (OPM 2023a.)

5.2 Huoltajien osallisuus

Kaikessa ehkäisevässä työssä ovat keskeisessä roolissa lasten huoltajat. Yhteinen käsitys tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn tärkeydestä, on keskeistä. Henkilöstöllä, lapsilla ja huoltajilla tulee olla myös yhteinen näkemys edellä mainituista asioista ja niihin puuttumisesta. Henkilöstön ja huoltajien välisen suhteen tulee olla luottamuksellinen, jotta asioista uskalletaan puhua suoraan puolin ja toisin. Henkilöstön on tärkeä kuunnella huoltajilta tulevia viestejä ja suhtautua niihin vakavasti. (Lohja 2023.)

Henkilöstöllä on velvollisuus ottaa yhteyttä huoltajiin, jos lapsesta herää huoli. Huoltajille on kerrottava suoraan, jos heidän lapsensa on kiusannut, häirinnyt, syrjinyt tai ollut väkivaltainen toista kohtaan tai kokenut edellä mainittuja itse. Tilanteesta laaditut dokumentit voivat toimia keskustelun tukena ja tilanteisiin etsitään ratkaisuja yhdessä. (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Lapsen huoltajalla on ensisijainen kasvatusvastuu lapsesta. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstö tukee huoltajia heidän kasvatustehtävässään, ja pyrkii tarjoamaan perheelle tarpeellista tukea ja apua riittävän varhain. Lapsi ja perhe ohjataan aina tarvittaessa sote-palvelujen, kuten neuvolan, sosiaalihuollon sekä lastensuojelun piiriin. Haastavissa tilanteissa myös vanhemmat tarvitsevat usein apua ja ohjausta. (OPH 2023a.)

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on tärkeää tiedottaa lasten oikeuksista kaikille lasten huoltajille. Perheiden sisäisissä käytännöissä ja niiden jatkumisessa voi olla kyse tiedon puutteesta. Henkilöstön tehtävänä onkin lisätä myös huoltajien tietoisuutta kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta. Huoltajat saadaan parhaiten sitoutumaan eriarvoisuutta luovien ilmiöiden ehkäisyyn osallistamalla heitä. (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Jos huoltaja havaitsee tai epäilee, että lasta kiusataan, häiritään, syrjitään tai häneen kohdistuu väkivaltaa, hänen kannattaa olla yhteydessä varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen henkilöstöön. Asia on tuolloin selvitettävä ja tilanteeseen puututtava, mikäli tilanne sitä vaatii. Jos huoltaja ei pyynnöstään huolimatta saa lapseensa kohdistuvaa kiusaamista, häirintää, syrjintää tai väkivaltaa käsittelyyn ja päättymään, on huoltajalla mahdollisuus tehdä perusoikeuksien toteutumattomuudesta kantelu Aluehallintovirastoon. Huoltajalla on myös mahdollisuus olla yhteydessä lastensuojeluun ja poliisiin. Esiopetuksessa oppilaille ja huoltajille kerrotaan heidän oikeudestaan opiskeluhuoltopalvelujen käyttöön. (OPH 2023a.)

Lapsen ja vanhemman luottamuksellinen suhde auttaa selvittämään vaikeiksikin koettuja asioita. Yhteinen hetki päivässä lapsen kanssa sekä kiinnostus hänen arjen asioistaan ovat tärkeitä luottamuksen rakentumisessa. Yhteiset keskustelut ja kysymysten esittäminen antavat lapselle mahdollisuuden kertoa kuulumisistaan ja mieltä askarruttavista asioista. Kuulumisten kysely osoittaa lapselle, että vanhempi on kiinnostunut tämän elämästä ja kaverisuhteista. Vanhempia on hyvä kannustaa keskustelemaan lasten kanssa myös kiusaamisesta, vaikka asia ei koettaisikaan ajankohtaiseksi kyseisessä perheessä. (Lohja 2023, OPH 2023a.)

Vinkkejä huoltajille
<ul style="list-style-type: none">✓ juttele lapsen kanssa kaverisuhteista✓ kutsu lapsen kavereita kylään ja ole yhteydessä näiden huoltajiin✓ kiinnitä huomiota lapsen mahdolliseen muuttuneeseen suhtautumiseen päiväkotiin lähtöä kohtaan✓ ota lapsen kertomat asiat vakavasti✓ anna lapselle paljon huomiota ja kannustusta✓ aseta lapselle selkeät rajat✓ jos huomaat lapsessasi jotain poikkeavaa, kysy asiasta✓ kiinnitä huomiota omaan asenteeseesi ja tapaasi puhua muista ihmisistä✓ osallistu aktiivisesti yhteistyöhön varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kanssa
<ul style="list-style-type: none">✓ Jos lapsesi kertoo tulleen kiusatuksi, suhtaudu asiaan vakavasti.✓ Rauhoitu kuuntelemaan ja ota lapsi lähelle.✓ Älä hermostu kuulemastasi tai älä ainakaan näytä sitä lapselle.✓ Kysy mitä tapahtui? Miten tilanne alkoi? Ketkä osallistuiivat? Mitä he sanoivat tai tekivät? Mitä itse teit? Miltä sinusta tuntui? Auttoiko kukaan? Saivatko aikuiset tietää asiasta?✓ Kerro lapselle selvästi, että kaikki kiusaaminen on väärin.✓ Kerro, että sellaisen pitää loppua.✓ Kerro, että sinä autat lastasi.✓ Ota asiasta yhteyttä varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen henkilöstöön.

6 SUUNNITELMIEN ARVIOINTI, PÄIVITYS, PEREHDYTYS JA TIEDOTUS

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa sekä kiusaamisen häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisyn ja puuttumisen suunnittelussa tulee tehdä jatkuvaa arviointia, jossa painopiste on etenkin suunnitelman toimivuudessa ehkäisevässä työssä. Arvioinnissa on hyvä käydä läpi esimerkiksi suunnitelmasta saatua konkreettista hyötyä sekä asenteissa ja ilmapiirissä tapahtuneita muutoksia. Arvioinnissa tulee huomioida myös lasten ja heidän huoltajiensa näkemykset.

Jatkuvan arvioinnin lisäksi suunnitelmat tulee laatia toimipaikoissa vuosittain. Suunnitelman huolellinen läpikäyminen on aiheellista tehdä aina uuden toimikauden alkaessa. Laaditut suunnitelmat tulee olla näkyvällä paikalla yksikössä. Ne voi esimerkiksi tulostaa toimipisteiden seinälle nähtäväksi ja sitouttaa näin koko yhteisöä suunnitelmien toteuttamiseen. Suunnitelmat käydään läpi uutta henkilöstöä perehdyttäessä. Suunnitelmaa tulee lisäksi päivittää tarpeen mukaan.

Tämä suunnitelmakokonaisuus ”Karkkilan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen käsikirja - tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaiseen työhön” päivitetään tarpeen mukaan. Käsikirja käydään läpi päivitystarkoituksessa vähintään kerran valtuustokaudessa.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä kiusaamiselta, häirinnältä, syrjinnältä ja väkivallalta ehkäisevä toimintakulttuuri edellyttävät säännöllistä tiedottamista sekä keskustelua henkilöstön ja huoltajien kanssa. Vastuu tiedottamisen ja osallistamisen osalta on yksiköiden johtajilla. Toimintatavoista ja suunnitelmista tulee aktiivisesti viestiä esimerkiksi vanhempainilloissa ja sähköisillä kanavilla. tiedottaminen rakentaa luottamusta ja vahvistaa yhteistyötä ja yhteistä toimintaa. (OPH 2023a.)

Karkkilan kaupungissa on suunniteltu koulutusta tämän käsikirjan perehdytyksen ja käyttöönoton osalta. Vastuu koulutuksen toteutumisesta on varhaiskasvatusjohtajalla.

7 LOPUKSI

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tulee kyetä vaikuttamaan syrjivien ja väkivaltaistuneiden asenteiden syntymiseen. Esimerkiksi väkivaltaa hyväksyvien asenteiden takana on useita tekijöitä, kuten huolenaiheita, mustavalkoisia ajattelumalleja, epävarmuutta ja muita negatiivisia tunteita sekä ennakkoluuloja. Näiden kehittymiseen voidaan vaikuttaa antamalla lapsille turvallinen mahdollisuus tulla kohdatuksi ja kuulluksi, sekä tarjoamalla tukea ajatusten ja tunteiden jäsentämiseen. Vastakkaisasetteluiden purkamisen sekä yhteenkuuluvuuden tunteen luominen ovat tehokkaita keinoja kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ennaltaehkäisyssä.

Tarjota lapselle turvallinen mahdollisuus tulla kohdatuksi ja kuulluksi.

LÄHTEET

Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet 2014. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/8962576>

Karkkilan esiopetuksen opetussuunnitelma 2022. Hyväksytty kasvatus- ja opetuslautakunta 23.11.2022, § 90. <https://www.karkkila.fi/sivut/FI/Esiopetuksen-opetussuunnitelma>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Lastensuojelulaki (417/2007). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lohja 2023. Turvallisen ja hyvinvoivan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen käsikirja. Tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitelma. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelma.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2023. Kiusaaminen päiväkodissa.

<https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/>

Oikeusministeriö 2023. Yhdenvertaisuuden arvioinnin työkalu. <http://yhdenvertaisuus.finlex.fi/>

Opetushallitus 2023a. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen.

<https://www.oph.fi/fi/ei-kaikelle-vakivallalle>

Opetushallitus 2023b. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu.

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20131287>

Perusopetuslaki (628/1998). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Perusopetusasetus (852/1998). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980852>

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Suomen perustuslaki (731/1999). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2023. <https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>

Tasa-arvovaltuutettu 2023. <https://tasa-arvo.fi/etusivu>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020. Väkivaltakäsitteiden sanasto. Bildjuschkin, K., Ewalds, H., Hietämäki, J., Kettunen, H., Koivula, T., Mäkelä, J., Nipuli, S., October, M., Peltonen, J., Siukola, R. Työpäperi 1/2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-211-6>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Tasa-arvosanasto. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaaminen ja ensivaiheen tukeminen. <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/tyon-tueksi/vakivaltaa-kokeneen-lapsen-kohtaaminen-ja-ensivaiheen-tukeminen>

Unicef 2023a. Lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Unicef 2023b. Lapsiystävällinen kunta. <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/8931215>

Varhaiskasvatussuunnitelma perusteet 2022. Karkkilan kaupungin paikallinen osuus. Kasvatus- ja opetuslautakunta 27.9.2022, § 77. <https://www.karkkila.fi/sivut/FI/Varhaiskasvatussuunnitelma>

Varhaiskasvatuslaki (540/2018). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2023. <https://syrjinta.fi/etusivu>

Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991).

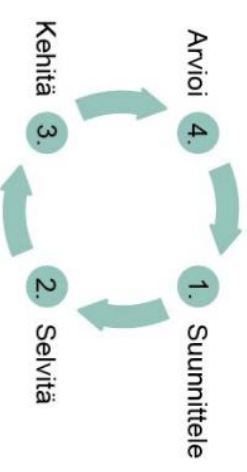
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

LIITTEET

Liite 1: Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman mallipohja

Liite 2: Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn suunnitelman mallipohja

Toiminnallinen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma

1. Miten suunnittelimme?		2. Miten selvitimme? Mitä tunnistimme selvityksestä?		
Kehittämistarpeemme	Tavoitteemme	3. Kehittämistoimenpiteemme	Kehittämisen ja arvioinnin aikataulut sekä vastuhenkiöt	4. Arvioinnin tulokset

Suunnitelmamme kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaiseen työhön

Yhteinen tavoitteemme
Yhteinen näkemysemme kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta
Miten ehkäisemme kiusaamista, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa?
Miten puutummme?
Arviointi

